

Ярилцлага

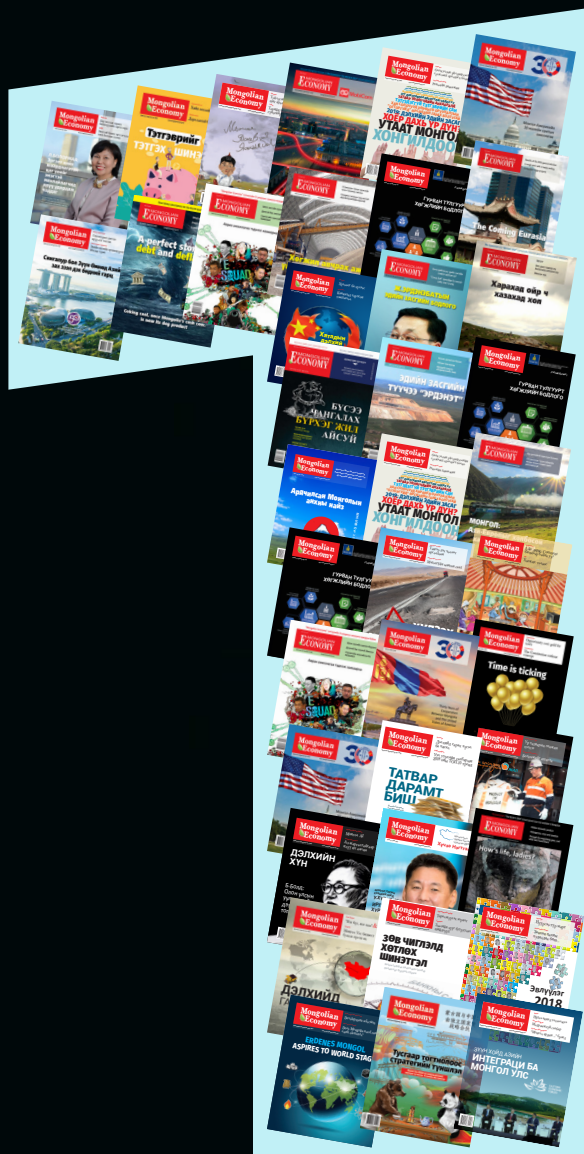
Х.Батжаргал: Хөрөнгө
оруулалтын орчинд цогц
шинэчлэл хэрэгтэй

Анхаарлын төвд

“Улайссан” койн, токenuуд

ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАЛТЫН
ОРЧИНД ГЭРЭЛ
АСАХ УУ?

ЗАХИАЛГА ӨГЧ,
ХҮССЭН ГАЗРАА
ХҮРГҮҮЛЭЭД АВААРАЙ

mobicom.mn

МОНГОЛ, АНГЛИ ХЭЛЭЭР САР ТУТАМ

**Mongolian
Economy**

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:
Д.Бэхбаяр (9999 4248)

РЕДАКТОР:
Н.Энхбаяр (9916 1303)

АНГЛИ РЕДАКТОР:
Роберт Йохан Шрайверс
Жаклин Истриж

СЭТГҮҮЛЧИД:
Г.Даваадорж
Г.Орхон
Т.Амаржаргал
Б.Шүрэнчимэг

ОРЧУУЛАГЧ:
М.Ариунзаяа

ДИЗАЙНЕР:
Ш.Оюундарь

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:
7011 5476, 7011 5477

ХАЯГ: Улаанбаатар,
Чингэлтэй дүүрэг, I хороо,
Экспресс тауэр. 11 давхар #6

ВЭБ: www.mongolianeconomy.mn
И-МЭЙЛ:

info@mongolianeconomy.mn

FACEBOOK: Mongolian Economy

TWITTER: EconomyMongolia

УТАС: 7011 5476, 7011 5477

15160 Улаанбаатар,
Төв шуудан, ш/х-2762

СЭТГҮҮЛ ЗАХИАЛГА:

Монгол шуудан (Утас: 7007 8916)
Түгээмэл шуудан (Утас: 7011 5015)

**Mongolian
Economy**

2021 оны 09, 10 сар (176, 177)

www.mongolianeconomy.mn

Ярилцлага

А.Михнев: Монгол Улсыг
хөгжингүй, чинээлэг улс
болоосой гэж бид хүсдэг

Судалгаа

Уул уурхай ба оюун ухаан

30 Монгол Улс-
Дэлхийн Банк Групп
Хөгжлийн төлөх түншлэл

**ХӨГЖИЛД
ХӨТӨЛСӨН
30 ЖИЛ**

СЭТГҮҮЛ
ЗАХИАЛГА:
МОНГОЛ ШУУДАН
ТҮГЭЭМЭЛ ШУУДАН

Утас: 7011-5477, 7011-5476

www.mongolianeconomy.mn

Хөрөнгө оруулалт ба хөгжил 7

Гадаадын хөрөнгө оруулалт 30 жилд

Онцлох 10

Хөрөнгө оруулалтын орчинд гэрэл асах үү?

Үндэсний хөгжлийн газар 14

Х.Батжаргал: Хөрөнгө оруулалтын орчинд цогц шинэчлэл хэрэгтэй

Инфографик 18

Гадаадын хөрөнгө оруулалт

"Mongolian Economy" сэтгүүлийн асуулт

20 / О.Адьяа

Монгол дахь Америкийн худалдааны танхимын (АмЧам Монгол) Гүйцэтгэх захирал

21 / Жулиен Лоуренс

Монгол дахь Австралийн худалдааны танхимын дарга

22 / Б.Наранзул

Монголын бизнесийн зөвлөлийн Бодлого хариуцсан захирал

23 / Томаш Бравенец

Европ-Монголын хамтарсан Худалдаа, аж үйлдвэрийн Танхимын Гүйцэтгэх захирал

Үзэл бодол 26

Монголын эдийн засгийг солонгоруулахад хөрөнгө оруулалт чухал

Төсөл, хөтөлбөр 28

Хөгжлийн хөшүүрэг-Мегатөслүүд

Анхаарлын төвд 32

"Улайссан" койн, токenuуд

Банкуудын хувьчлал 35

"Дархлаа"-г тэтгэх шинэтгэл

Байр суурь 38

Б.Лхагвасүрэн: Системийн нөлөө бүхий банкууд ирэх оны долдугаар сар гэхэд IPO хийсэн байх ёстой

Байр суурь 39

Л.Амар: Банкны хувьцаа эзэмших боломж нь хүн бүрт нээлттэй

Мөнгөний бодлого 40

Б.Баярдаваа: Инфляцыг тогтворжуулах нь мөнгөний бодлогын чухал зорилт

Шийдэл 42

Улаанбаатарыг үнэд оруулах хууль

Технологи 44

Цахим эриний хөрөнгө оруулалт

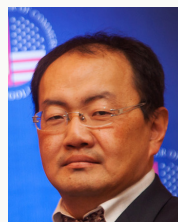

Ухаалаг хот 46

Түгжрэл ба хотын мөрөөдөл

Х.БАТЖАРГАЛ Үндэсний хөгжлийн газрын дарга

О.АДЬЯА
Монгол дахь
Америкийн
худалдааны
танхимын
(АмЧам Монгол)
Гүйцэтгэх
захирал

ЖУЛИЕН
ЛОУРЕНС
Монгол дахь
Австралийн
худалдааны
танхимын
дарга

Б.НАРАНЗУЛ
Монголын
бизнесийн
зөвлөлийн
Бодлого
хариуцсан
захирал

ТОМАШ
БРАВЕНЕЦ
Европ-
Монголын
хамтарсан
Худалдаа, аж
үйлдвэрийн
Танхимын
Гүйцэтгэх
захирал

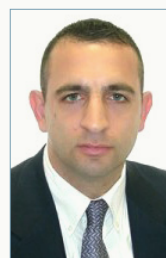
Б.ЛХАГВАСҮРЭН
Монголбанкны
ерөнхийлөгч

Л.АМАР
Монголын
банкны
холбооны
Гүйцэтгэх
захирал

Б.БАЯРДАВАА
Монголбанкны
Мөнгөний
бодлогын
газрын захирал

АНТОНИО
ГРАСЕФФО
Доктор,
хятад судлаач

Хөрөнгө оруулалт ба хөгжил

Гадаадын хөрөнгө оруулалт 30 жилд

Манай улсын ДНБ-ий өсөлт 2011 онд 11.5 хувьд хүрч дэлхий нийтийг алмайруулсан. Үүнийг одоо ч бахархан ярьдаг хүмүүс бий. Гэхдээ бахархал гэхээс илүү тууштай байдлыг хэрхэн хангах талаарх сургамж гэвэл үнэнд арай дөхүү. Дэлхийд цойлсон тэр их өсөлт бол 2009 оны аравдугаар сарын 6-нд үзэглэсэн Оюу толгой төслийн бүтээн байгуулалтын долоон тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтын үр дүн байсан юм. Оюу толгой төслийн хөрөнгө оруулалт нь манай улсад 2010-2013 онд орж ирсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 54 хувийг бүрдүүлж байсныг Монголбанкны эдийн засагчид тооцжээ.

Монгол Улсын Засгийн газар, Туркойз Хилл Ресурс болон Рио Тинто групп хоорондын стратегийн түншлэлийн хүрээнд хэрэгжиж буй эл аварга төслийг үзэглэж, хаялгыг нь мэдрэх хүртлээ манай улс хөрөнгө оруулалтын ямар орчинтойгоо олж хараагүй байсан болов уу.

Нээлттэй эдийн засаг болох шилжилтийн хүрээнд 1993 онд Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль баталснаар манай гадаад худалдааны эргэлт нэмэгдэж, хөрөнгө оруулалтын урсгал ч хурдасч байв. Хэдийгээр энэ хугацаанд компанийн тоо тасралтгүй нэмэгдэж байсан ч гадаадын хөрөнгө оруулалт татсан том хэмжээний компани байгаагүй юм. Жилд дунджаар 10 сая, хамгийн ихдээ 25-30 сая ам.доллар л гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирдэг байв. Энэ үед Монгол Улс экспортын болоод татварын орлогогүй үндсэндээ гадаадын зээл тусламжаар л төрийн албан хаагчдын цалинг тавьж, цахилгаан станцууд, цэцэрлэг, сургуулиа бусад улсын засгийн газар, донор байгууллагуудын зээл, буцалтгүй тусламжаар аргацаасаар 2000 он гарав.

Харин 2000-аад оны дунд үеэс олон улсын зах зээл дээр уул уурхайн түүхий эд, эрдсийн үнэ нэмэгдэж, хайгуул, олборлолтын бизнес цэцэглэж эхлэх хүртэл Монгол Улс дэлхий нийтийн анхаарлыг төдий л ►

гадаадын хөрөнгө оруулалтын гурван суурь зарчмыг боловсруулж, тэрхүү хуульд тусгасныг онцлов. Тэрбээр “Нээлттэй улс болсноор бид дэлхийн 200 орчим улстай өрсөлдөх учраас дотоод хөрөнгө оруулагчид давуу эрх олгох замаар гадаадын хөрөнгө оруулагчийг ялгаварлаж болохгүй гэдэг нь хуулийн суурь зарчим. Мөн хөрөнгө оруулагчид шүүхийн өмнө эрх тэгш байх, мөнгөө ямар ч валютад хөрвүүлээд чөлөөтэй буцаагаад гаргах бололцоог нь бүрдүүлсэн. Энэ бол гадаадын хөрөнгө оруулалтын олон улсад үйлчилдэг зарчмыг хуульчилж, суурь орчныг бүрдүүлсэн маш том алхам болсон” гэв.

Энэ эрчимтэй урсгалыг дагаад уул уурхайн ашиглалт, хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн хууль бус олголт, наймаа ч эрчимтэй өрнөсөн. Энэ их замбараагүй байдлыг дагаж байгаль орчны асуудал, үндсэрхэг үзэл газар авч эхэлсэн нь төр засаг, шийдвэр гаргагчдын өмнө тулгамдсан нэг сорилт байв. Гэхдээ хамгийн том сорилт нь асар их мөнгөний урсгалыг дагаж орж ирсэн “Голланд өвчин” байлаа. Оргил үедээ 4.2 тэрбум ам.долларт хүрсэн тэр их орлогыг шингээх потенциал эдийн засагт байгаагүй учраас үүнийг дагаад бусад салбарт илүүдэл эрэлт үүсч, Засгийн газар төсвийн зардлаа замбараагүй тэлж, халамжийн бодлого газар авч улмаар өндөр инфляцын шалтгаан болсон гэж үздэг.

Их мөнгөөр цутгуулсан тэр цаг хугацаа удаан үргэлжилсэнгүй. Оюу толгой төслийн эхний шатны хөрөнгө оруулалтын ажил дуусах шатандаа орж байсан тул хөрөнгө оруулалт нь 2013 оноос эрс буурав. Бас дэлхийн зах зээл дээрх түүхий эдийн үнэ 2012 оноос суларсан нь хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг буурууллаа. Манай эдийн засаг хэдийнэ гадаад орчноос дэндүү их хамааралтай болж, бид өөрсдөө залуурдах боломжгүй болсныг макро тоонууд харуулж байлаа. Гэхдээ үүнийг эрх баригчид төдий л анзаарсангүй. Хөрөнгө оруулалтын бодлогодоо улс төрийн алдаа гаргасан нь саарч буй хөрөнгө оруулалтыг бүр ч зогсоох нь тэр. 2012 оны тавдугаар сард буюу УИХ-ын сонгуулийн өмнөхөн олон нийтийн дунд үндэсний аюулгүй байдал болоод гадаадын хөрөнгө оруулалтын оролцооны талаар маргаан, мэтгэлцээн өрнөсөн юм. Тухайн үед уул уурхайн салбарт хийгдэх гэж байсан гадаадын хөрөнгө оруулалтыг зогсоох үүднээс Стратегийн ач холбогдол бүхий салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгжид гадаадын хөрөнгө оруулалтыг зохицуулах ▶

- ▶ татаагүй. 2005-2008 онд манай улсад дунджаар 5636 гадаадын хөрөнгө оруулалттай компани бүртгүүлж, байршсан ч хөрөнгө оруулалтын хэмжээнд мэдэгдэм ахиц гараагүй л байлаа.

Дэлхийн улс орнуудад орж буй шууд хөрөнгө оруулалтын урсгал нь 2000 оноос хойш өсөж бүтцийн хувьд өөрчлөгдөж эхлэв. НҮБ-ын Худалдаа ба Хөгжлийн асуудлаарх Бага хурал болох UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)-ын тайланд тэмдэглэсэнээр 2000 онд нийт хөрөнгө оруулалтын урсгалын 12 хувь нь хөгжиж буй болон шилжилтийн эдийн засгуудад ногдож байсан бол 2012 онд 35 хувь болж нэмэгджээ. Энэ урсгалаас манай улс 2011, 2012 онд хамгийн их мөнгөн дүнтэй хөрөнгө оруулалт татахад Оюу толгой төсөл жин дарсан юм.

1993 онд баталсан Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн талаар эдийн засагч С.Жавхланбаатар нээлттэй бодлогын хүрээнд

- ▶ тухай хуулийн төслийг боловсруулан, УИХ олон нийтээр хэлэлцүүлэлгүй баталсан. Уг хуульд “стратегийн” (уул уурхай, банк санхүү, харилцаа холбоо, хэвлэл мэдээлэл) салбарт хөрөнгө оруулалт хийх хүсэлтэй хувийн болон төрийн өмчит гадаадын хуулийн этгээд Монгол Улсын Засгийн газраас, мөн тухайн аж ахуйн нэгжийн нийт хувьцааны 49-өөс дээш хувийг гадаадын хуулийн этгээд эзэмшихээр бол УИХ-аас тус тус зөвшөөрөл авахаар тусгагдсан байв.

Дээрх хууль нь асуудлын гогцоо болсон холбогдох компанийг худалдан авах үйл ажиллагааг зогсоосон боловч Монгол Улсын эдийн засагт орж ирэхээр зэхэж байсан бусад хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнүүдийг царцаахад хүргэсэн. Уг хууль хөрөнгө оруулагчдын дунд тодорхой бус байдал

"Оюу толгой" төслийн хөрөнгө оруулалт нь манай улсад 2010-2013 онд орж ирсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 54 хувийг бүрдүүлж байлаа

бий болгон Монгол Улсад итгэх итгэлийг сулруулахад нөлөөлсөн гэж үздэг юм. Үүний дараахан Дэлхийн банкнаас хөрөнгө оруулагчдын дунд судалгаа явуулахад компаниудын 80 орчим хувь нь хөрөнгө оруулагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах баталгаа байхгүйн улмаас эрсдэлд орсон гэж хариулсан байна. Улмаар нийт 1.9 тэрбум ам.доллар буюу нийт оруулсан

хөрөнгө оруулалтын 90 орчим хувь нь эрсдэлд учирсан хэмээжээ. Хөрөнгө оруулагчдыг үргээсэн тэрхүү хуулийг зургаан сарын дараа цуцалсан юм.

Оронд нь 1993 онд баталсан хуулиа улам чамбайруулж, Хөрөнгө оруулалтын тухай шинэ хууль батлав. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь хөрөнгө оруулалтын суурь зарчмыг хангаж байсан бол энэ удаад өнгөрснөөсөө сургамж авч уул уурхайн бус салбарын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, төвлөрлөөс сэргийлж бүсчилсэн хөгжлийг бий болгох, нэгэнт хөрөнгөө оруулаад ирсэн хөрөнгө оруулагчийг бизнесээ эрсдэлгүй явуулахад нь илүү анхаарсан байна. Уг хуультай зэрэгцээд татвар болоод гааль тарифын, оюуны өмчийн, ашигт малтмалын тухай зэрэг холбогдох бусад хуульдаа зохицуулалт оруулсан байдаг. Харамсалтай нь үйл явц удаан байгаагаас бодит үр өгөөжийг нь мэдэрч чадахгүй байгааг эдийн засагч С.Жавхланбаатар учирласан юм. Жишээ нь, татварын багц хуультай уялдуулсан зохицуулалт 2020 оноос л хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн.

Монгол Улс хөрөнгө оруулагчдаа хуулиас гадна хөрөнгө оруулалтын тусгайлсан гэрээгээр дэмждэг. Мөн шинэ хуулиар татварын тогтворжуулах гэрчилгээ олгодог болсон. Цаашдаа гадаадын хөрөнгө оруулалт татахын тулд Дэлхийн банкнаас жил бүр гаргадаг “Бизнес эрхлэхүй” тайланд тусгасан асуудлуудаас гадна маргаан шийдвэрлэх явцаа хурдасгаж, хөрөнгө оруулалт татах стратегийн салбаруудаа тодорхойлох хэрэгтэйг мэргэжилтнүүд зөвлөдөг. Хөрөнгө оруулагчид ч маш тодорхой байх шаардлага тавьдаг. “Хан Ресурс”-ын 70 сая ам.доллар, “Эрдэнэт үйлдвэр”-ийн 112 сая ам.доллартай холбоотой маргаан гээд олон улсын арбитраж очсон тухай мэдээлэл манай улсын хөрөнгө оруулалтын орчны талаар сөрөг ойлголт хөрөнгө оруулагчдад өгч, хөгжлөөс хойш чангаадаг гашуун түүх бий.

Гучин жилийн алсаас эргээд харахад гадаадын хөрөнгө оруулалтын ачаар хөгжилд түүчээлж буй жишээ олон. Тухайлбал, Японы хөрөнгө оруулалтаар бий болсон “Товь” ХК дэлхий нийтэд монгол ноолуурын чанарыг таниулсан. Мөн “Мобиком корпораци” орчин үеийн харилцаа холбооны салбарт салхи хагалснаар үүрэн холбооны оператор компаниуд мэндэлж, Монгол Улсын харилцаа холбооны дэд бүтэц дэлхийн жишигт хүрч, 2009 онд хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь үзэглэсэн Оюу Толгой төсөл Монгол Улсыг дэлхийн уул уурхайн томоохон тоглогч болох үүд хаалгыг нээж чадсан байна.

Өдгөө гадаадын мөнгөн урсгалыг татахын тулд улс орон бүр өөр өөрийн онцлогт тохирсон бодлого боловсруулж, түүнийг хөгжлийнхөө гол түлхүүр болгож байна. Хятад, Өмнөд Солонгос, Малайз, Сингапур зэрэг улс орнууд ийм л жишгээр өнөөгийн өндөрлөгт цойлсон. Эрдэм шинжилгээ, инновацад бага мөнгө зарцуулдаг манай улс гадаадын хөрөнгө оруулалтаар дамжуулан менежментийн туршлага, мэдлэг, ур чадвар, шинэ технологийг өвөртлөх боломжтой. Өөрөөр хэлбэл, уул уурхайн салбар ахин үүцээ нээж, дараагийн том уурхай ашиглалтад орлоо гэхэд Канад, Австрали, Америкаас мэргэжилтэн авчрах шаардлагагүй болж байна гэж ойлгож болох юм. Энэ бол мөнгөөр хэмжих аргагүй хамгийн том хөрөнгө оруулалт билээ.

Энэ бүх тоо баримт, түүхэн сургамжуудыг нэгтгээд харвал гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт гэдэг Монгол шиг жижиг бөгөөд нээлттэй, аж үйлдвэр хөгжөөгүй, экспортын солонгорол муутай орны хувьд эдийн засгийг нь тэтгэх зүрхний цохилт лугаа юм. ■

“Doing something new.
That’s the adventure.”

— Adventurer, Naomi Uemura

Keep Going Forward

 PROSPEX

SEIKO
SINCE 1881

SPB121J1 6R Automatic Mechanical Movement 70 hours Power Reserve

SEIKO BOUTIQUE 1 Naran Plaza F4, Chinggis avenue
SEIKO BOUTIQUE 2 Naran Mall F2, Seoul street

SEIKO SHOP 1 Naran Point F1, Khuvisgalchid street
SEIKO SHOP 2 Naran Center F1 Enkhtaivan avenue

Онцлох

Хөрөнгө оруулалтын орчинд гэрэл асах уу?

“Гадаадын хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчныг сайжруулна” гэх үгийг маш олон даргын амнаас сонсож болно. Гэхдээ энэ бол хэтэрхий ерөнхий, ойлгомжгүй мэдэгдэл. Үнэндээ манай улсын хөрөнгө оруулалтын хууль тийм муу хууль биш. Гэхдээ “Эрх зүйн орчин”, “Хууль” хоёр нь нэг зүйл биш гэдгийг анхаарах ёстой. Хууль нь гадны хөрөнгө оруулагчидтай ажиллах үндсэн тоглоомын дүрэм байдаг бол эрх зүйн орчин нь хуулиа хэрэгжүүлэх систем, тэрхүү системийн ажиллах зарчмыг хамаардаг. Тэгэхээр сайн хууль байгаад хангалттай биш.

Эдүгээ гадны хөрөнгө оруулалттай холбоотой ихэнх асуудлын гогцоо хөрөнгө оруулалтын талаарх эрх зүйн актуудын хэрэгжилттэй холбогдож байна. Гадны хөрөнгө оруулагчид болон Монгол дахь олон улсын байгууллагын суурин төлөөлөгчид энэ талаар хэлэхдээ “Хууль

хэрэгжүүлэх институцийн чадавх сул” гэж дүгнэдэг.

Үндэсний аюулгүй байдал уу, эсвэл дотоодын аюултай хандлага уу?

Монголчууд гадаадын хөрөнгө оруулалт нь үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлнө гэж бодлогоос тун эмзэг ханддаг. Гэхдээ ийм зүйлд мэдээлэлтэй, ажил хэрэгч хандаж чадахгүй бол гаднаас ирэх аюул гэхээс дотроосоо ирэх балаг нь их. 2012 онд УИХ-ын сонгуулийн өмнөхөн үндсэрхэг үзлийн шахалтан дор хөрөнгө оруулалтын хуулиа өөрчилж стратегийн ач холбогдолтой (уул уурхай, банк санхүү, харилцаа холбоо, хэвлэл мэдээлэл) салбарын гадаадын хөрөнгө оруулагчдад томоохон хязгаарлалт хийсэн нь хөрөнгө оруулалтыг зогсоосон. ▶

► Алдаагаа ойлгосон эрх баригчид таван сарын дараа дээрх хуулиа цуцалж байв.

Дараа нь 2013 онд шинэ хууль баталж, хөрөнгө оруулагчид үзүүлэх дэмжлэгийг татварын ба татварын бус хэмээн ангилж, хөрөнгө оруулагчийн татварын орчныг тогтвортой байлгах баталгааг төр гаргаж өгсөн, уул уурхайн бус хөрөнгө оруулалтыг дэмжсэн заалт оруулсан зэргээр хуулиа сайжруулсан. Гэхдээ татвар, гааль, шүүх засаглал зэрэг хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад нэн шаардлагатай бусад салбарын хуулийн шинэчлэл хэт удаан байгаа нь дээрх хуулийн үр дүнг бүрэн гаргах бололцоо олгохгүй байна.

Тоо баримтаас харахад 2011 оноос хойш гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 70 хувийг уул уурхай, олборлох салбар эзэгнэж, худалдаа, нийтийн хоолны салбар 17.3 хувийг эзэлж, бусад салбар нийлээд 12.7 хувийг бүрдүүлж байна. Эндээс нийт хөрөнгө оруулалтын 40 хувь нь Оюутолгой төсөлд ногддог. Хөрөнгө оруулагчдын тооны хувьд гэвэл Гадаадын иргэн, харьяатын газрын мэдээгээр 1834 гадны хөрөнгө оруулагч Монголд бүртгэлтэй байгаа нь маш бага тоо.

Эндээс харахад гадаадын хөрөнгө оруулалт үндэсний аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлнө гэсэн дүгнэлт хийх нь хэтэрхий туйлширсан хэрэг болно. Өнөөдөр Хөрөнгө оруулалтын хуультай холбоотой нийтийн дунд маргаан дэгдээсэн гадаадын хөрөнгө оруулагчийн Монгол Улсад оршин суух эрхийн талаарх асуудал бол үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх зүйл биш гэдгийг судлаачид хэлж байна. Тэгээд ч хүн амын дунд гадны иргэдийн эзлэх хувь, оршин суух горимыг зохицуулсан бусад хууль тогтоомжууд хангалттай бий.

Хөрөнгө оруулалтын тэгшитгэл

Өнөөдөр хөрөнгө оруулалтын хуулинд орох гээд байгаа хамгийн гол өөрчлөлт бол хөрөнгө оруулагчдыг гадаад, дотоодоор нь ялгаварлан авч үздэг заалтуудыг өөрчлөх. Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулиар гадаадын хөрөнгө оруулагч Монголд аж ахуйн нэгж байгуулахын тулд хамгийн багадаа 100,000 ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийх ёстой. Харин дотоодын

хөрөнгө оруулагчдад ийм шаардлага байхгүй. Тиймээс хөрөнгө оруулагчийн эрх ашгийг хамгаалсан зохицуулалтыг одоо боловсруулж буй нэмэлт, өөрчлөлтөд нэмж тусгана гэж Үндэсний хөгжлийн газрын дарга Х.Батжаргал ярих. Мөн хуулийн төсөлд “тэргүүлэх салбар” гэсэн нэр томъёог оруулж байгаа аж. Уул уурхай, аялал жуулчлал, бүтээлч үйлдвэрлэл, дэд бүтэц, хөдөө аж ахуй, мэдээллийн технологийг гадаадын хөрөнгө оруулалт татах тэргүүний салбар болгож, татварын болон татварын бус дэмжлэг үзүүлнэ.

Хөрөнгө оруулагчдын хамгийн эрсдэлтэй гэж үздэг зүйл нь улс төрийн тогтворгүй, бодлогын савлагаатай байдал. Олон улсын жишгээр төр-хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжих томоохон төслүүдийг ном ёсоор нь үнэлээд, бэлдээд, шалгаруулахад гурван жилийн бэлтгэл шаардлагатай. Гэтэл манай Засгийн газрын дундаж наслалт хоёр жил болохоор институцийн ой санамж байдаггүй, том төсөл хэрэгжүүлэх чадавхгүй. Ийм байдал дахин давтагдахгүй гэдгийг дарга нар давтан ярьсаар байгаа бөгөөд Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ хөрөнгө оруулагчидтай хийсэн уулзалт дээр “We are very sorry” гэж хүртэл хэлсэн.

Хөрөнгө оруулагчдын хамгийн их айж, болгоомжилдог өөр нэг зүйл бол маргаан шийдвэрлэх процесс. Монголд бизнесийн маргааныг шүүхээр шийдвэрлэхэд ч тэр, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэхэд ч тэр маш удаа. Харин цаг хугацаа бол бизнесийн хувьд мөнгөнөөс ч дутуугүй үнэт нөөц. АНУ-ын Монгол дахь Элчин сайдын яамны сайт дээрх хөрөнгө оруулагчдын дүгнэлтээс харвал шүүгчид бизнесийн маргаантай холбогдох шийдвэрүүдээс байнга зайлсхийж, шүүх хуралдааныг аль болох удаан, заримдаа хэдэн жилээр хойшлуулах хандлагатай гэжээ. Зарим тохиолдолд хэргүүд хэтэрхий удаа, тэр хооронд хариуцагч тал хөрөнгөө зарж борлуулаад алга болсон байх жишээтэй. ►

АНУ-ын Монгол дахь
Элчин сайдын яамны
сайт дээрх хөрөнгө
оруулагчдын дүгнэлтээс
харвал шүүгчид бизнесийн
маргаантай холбогдох
шийдвэрүүдээс байнга
зайлсхийж, шүүх
хуралдааныг аль болох
удаан, заримдаа хэдэн
жилээр хойшлуулах
хандлагатай гэжээ

Хөрөнгө оруулалтын хуулийг сайжруулах ажилд Засгийн газар санаа тавиагүй гэвэл худлаа болно.

► Түүнээс гадна нийслэл, аймаг, сум, дүүргийн түвшинд хуулийг ижилхэн хэрэглэхгүй байх тохиолдол цөөнгүй. Татвар, мэргэжлийн хяналт, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал хариуцсан орон нутаг дахь улсын байцаагч нар дээр ийм байдал илүүтэй ажиглагддаг байна. Мөн улс болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудын эдлэх эрх мэдлийг тодорхой зааж ялгаж өгөөгүй байгаа нь өмч хөрөнгө, ашиглалтын эрхээ алдахад хүргэж буйд санаа зовдог

гэж хөрөнгө оруулагчид үзэж байна. Жишээ нь, Ашигт малтмалын тухай хуулиар газар ашиглах зөвшөөрөл, тусгай зориулалтын эрх олгох чиглэлээр сум, аймаг орон нутаг, улсын эрх мэдлийн зааг ялгааг тодорхой тогтоож өгөөгүй байдаг аж.

Засгийн газартай холбоотой хэрэг маргаан дээр зарим том албан тушаалтан, улс төрчид захиргааны болон шүүхийн маргаан шийдвэрлэх

явцад хөндлөнгөөс оролцдог тухай хөрөнгө оруулагчид мэдээлдэг. Тухайлбал, хөрөнгө оруулагчид болон Монголын Засгийн газар хоорондын шууд маргаантай үед төрийн албан тушаалтнууд олон нийтэд ил болгоогүй бизнесийн ашиг сонирхлоо хэрэгжүүлэхийг оролдож, холбогдох дүрэм журам, хууль тогтоомжийг мөрддөггүй. Ингэхдээ Засгийн газрыг нэрийг барьж бизнесийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцох бүрэн эрхтэй гэгдэх төрөл бүрийн төрийн өмчит компанийн шугамаар дамжуулан тэрхүү ашиг сонирхлоо хэрэгжүүлдэг. Мөн шүүх хурлаас өмнө Засгийн газар, шүүх, хууль сахиулах байгууллага, хэвлэл мэдээлэл, прокурорын байгууллагууд дахь өөрсдийн танил тал, харилцаа холбоог ашиглан гадны бизнес эрхлэгчдээс шаардлагыг нь хүлээн зөвшөөрөхийг албадаж болзошгүйг хөрөнгө оруулагчид бие биедээ анхааруулдаг байна.

Энэ байдлыг засах хэрэгтэй гэдгийг олон улсын байгууллагуудын зөвлөмжид, судлаачдын бүтээлд байнга бичдэг. Иймээс маргаан шийдэх шатны хүнд суртал, авлигын эрсдэлийг арилгах заалтуудыг хуулийн төсөлд тусгаж байгаа гэдгийг Үндэсний хөгжлийн газрын дарга Х.Батжаргал хэллээ.

Хөрөнгө оруулалтын хуулийг сайжруулах ажилд Засгийн газар санаа тавиагүй гэвэл худлаа болно. Холбогдох яам, агентлагууд хөрөнгө оруулалтын орчны талаар янз бүрийн судалгааг олон улсын байгууллагуудаар хийлгэж, гарсан дүнг хуулийн төсөлд тусгах аж. “Хөрөнгө оруулалтын нэг цонхны бодлого” бий болгохыг хичээж, Үндэсний хөгжлийн газар гэдэг Засгийн газрын агентлагт гадаад хөрөнгө оруулалтын бодлогын хэрэгжилтийг даалгаж өгсөн.

Хөрөнгө оруулалтын орчинд юу нь болж, юу нь болохгүй байгааг гадна, дотны байгууллагууд хангалттай судалсан судалгааны бааз аль хэдийн бий болсон. Түүний нэг нь Дэлхийн Банктай хамтарч хийсэн “Хөрөнгө оруулалтын шинэтгэлийн зураглал” юм. Үүгээр Монгол Улсын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн болоод эдийн засгийн орчныг бүхэлд нь хамарсан тайлан гарсан. Энэ бол дарга нарын аваад ашиглаж болох бэлээхэн гарын авлага.

Хоёрдугаарт, аливаа улсын засгийн газар хөрөнгө оруулалтын орчны талаар мэдэгдэл гаргаж, гадны хөрөнгө оруулагчдад “Бид танаартай ►

Гадаадын хөрөнгө оруулалтад нөлөөлөх голлох хүчин зүйлс

► ингэж хамтармаар байна” гэсэн ойлгомжтой мессеж өгдөг практик бий. Монголын Засгийн газар одоогоор ийм мэдэгдлийг гаргахаар боловсруулж байгаа байгаа бөгөөд Ерөнхий сайд уучлал гуйсныг эс тооцвол өөр ойлгомжтой мессеж гараагүй.

Мэссэж ойлгомжтой бол түүнийгээ дэмжсэн хуультай, хэрэгжүүлэх байгууллагатай, гол нь хэрэгжилтээ хангах институцийн чадамжтай байх нь чухал. Ингэснээр бодлогын тогтвортой байдал хангагдах учиртай. Энэ бүхний ачааллыг өөр дээрээ авах газар нь Үндэсний хөгжлийн газар болж таарч байна. Удахгүй яамны түвшинд ажиллах энэ газар хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад зарим ажлыг амжуулаад байгаа. Тухайлбал, 2016 онд Засгийн газар Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөлийг байгуулж, ҮХГ-ын даргыг Нарийн бичгээр нь томилсон.

Мөн хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг барагдуулах механизмын цахим системийг (SIRM) ажиллуулаад эхэлжээ. Тус газрын мэдээлж буйгаар хөрөнгө оруулагчдаас ирсэн хэд хэдэн гомдлыг шийдвэрлэж, буцаан татагдах эрсдэлд ороод байсан 3.2 сая орчим ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг Монголд хадгалж үлдээсэн гэжээ. Түүнчлэн хөрөнгө оруулагчдад зориулсан “Нэг цонхны үйлчилгээ”-г ажиллуулж зөвлөгөө, лавлагаа, бүртгэл, татвар, нийгмийн даатгал, виз гэх мэт бүх хэрэгцээтэй үйлчилгээг нэг дор өгөхөөр зорьж байгаа юм. Энэ дундаас нэг авууштай зүйл нь үйлчилгээг цахимжуулж байгаа явдал. Жишээлбэл, өмнө нь 15 өдрийн хугацаа ордог байсан процессыг найман цагт багтаадаг болсон тухай ҮХГ-ын дэд дарга Б.Булганчимэг ярьж байв.

Ийнхүү хөрөнгө оруулалтын орчин өмнөхөө бодвол улс төрийн хувьд арай тогтвортой, найдвар төрүүлэхүйц болж ирж байна. Гэхдээ дээр хэлсэнчлэн сайн хууль гарсан ч энэ бол зөвхөн ажлын эхлэл юм. Одоогоор хаалга тогшоод дараалалд зогсож буй хөрөнгө оруулагчид байхгүй ч тоглоомын дүрмээ ойлгомжтой болгож, түүнийгээ нэг шөнийн дотор өөрчилчихгүй яваад байвал гадагшаа очих мессеж сайжирна, хөрөнгө оруулах сонирхол өснө.

Цаашдаа хөрөнгө оруулагчдыг эргэн ирүүлэх, ялангуяа уул уурхайн бус салбарт орох

Нийт гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт

1990-2020 он

29.6

тэрбум ам.доллар

123 орноос
хөрөнгө оруулалт хийгдсэн

ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАГЧ 5 ТОП УЛС

Канад

БНСУ

Нидерланд

Люксембург

Сингапур

нийт
хөрөнгө
оруулалтын

70%

олборлох салбарт хийгдсэн

хөрөнгө оруулалтыг нэмэхэд бидэнд хийх ажил уул шиг их байгаа. Хөрөнгө оруулах хэмжээ бол хөрөнгө оруулагчдын шийдвэрт нөлөөлөх олон хүчин зүйлсийн зөвхөн нэг нь. Цаана нь ямар горимоор татвараа авах, шүүх засаглалаа сайжруулах, дэд бүтцэд хөрөнгө оруулах, ажиллах хүчний боломжийг тодорхойлох, зах зээлийн боломжуудыг судлах, гаалийн бодлого болон чөлөөт бүсийг олон улсын стандартад нийцүүлэх гэх мэт урт жагсаалт үүснэ. Хөрөнгө оруулагч энэ бүх хүчин зүйлсийг тооцсон тэгшитгэлийг бодсоны эцэст л Монголд мөнгөө оруулах уу, үгүй юу гэдгээ шийднэ. ■

Үндэсний хөгжлийн газар

Х.Батжаргал: Хөрөнгө оруулалтын орчинд цогц шинэчлэл хэрэгтэй

Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад тулгамддаг саад бэрхшээл болон түүнийг хэрхэн шийдвэрлэх гарц, шийдлийн талаар Үндэсний хөгжлийн газрын дарга Х.Батжаргалтай ярилцлаа.

-Цар тахлын улмаас гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ буурч байна. Шинээр бүртгүүлэх хөрөнгө оруулагчдын тоо ч нэлээд татарлаа. Одоогоор хөрөнгө оруулалтын орчин ямар дүр зурагтай байна вэ?

-Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 2019 онд 3.1 тэрбум ам.долларт хүрч өссөн ч өнгөрсөн оноос эхлэн аажмаар буурч, энэ оны хоёрдугаар улирлын байдлаар 1.3 тэрбум ам.долларт хүрээд байна. Үүнийг дагаад шинээр бүртгүүлж буй гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн тоо ч мөн буурсан.

Цар тахлын улмаас гадаадын хөрөнгө оруулалтын урсгал татарч байгаа нь манай улсаар зогсохгүй бусад улсын хувьд ч тулгамдсан асуудал юм. Тухайлбал, дэлхийн хэмжээнд 2020 оны гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын урсгал 2019 оноос 1.5 их наяд ам.доллар буюу 35 хувиар огцом буурсан байна. Энэ нь дэлхийн санхүүгийн хямралын дараах 2009 онтой харьцуулбал бараг 20 хувь доогуур үзүүлэлт.

Манай улсын хувьд 10 жилийн өмнө гадаадын

хөрөнгө оруулалтын хэмжээ түүхэн дээд хэмжээнд хүрч, ДНБ-ий 48 хувьтай тэнцэж байсан. Үүнийг дагаад эдийн засгийн өсөлт 17.3 хувьд хүрч тухайн жилдээ 1600 гаруй гадаадын хөрөнгө оруулалттай компани шинээр бүртгүүлж байсан. Харин өнгөрсөн онд 80 шахам гадны хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж бүртгүүлсэн.

Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсад 9054 гадаадын хөрөнгө оруулалттай компани бүртгэлтэй байгаагийн гуравны нэг нь л идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулдаг. Тодруулбал, татварын тайлан гаргадаг 3670 компанийн 1900 нь нийгмийн даатгалын тайлан гаргаж байна. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалттай компаниуд 66 мянган ажлын байрыг бий болгожээ. Цаашид ажлын байр нэмэгдүүлж, эдийн засгаа сэргээхэд гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах нь чухал.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг салбараар нь авч үзвэл нэг салбарт хэт төвлөрч байна. Хөрөнгө оруулагчдын сонирхох талбарыг өргөжүүлэх, төрөлжүүлэх ямар шийдэл байна вэ?

-Тэгэлгүй яахав. Монгол Улсад орж ирсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг салбараар нь авч үзвэл, 72 хувь нь уул уурхай, олборлох салбарт ноогддог. Энэ хэрээр манай улсын эдийн засгийн тогтвортой байдал дэлхийн зах зээл дэх түүхий эдийн үнэ ханшаас шууд хамаарч байна. Тийм ч учраас хөрөнгө оруулалтыг бусад салбарт төрөлжүүлэх хэрэгцээ шаардлага байсаар байна. Төрийн бодлого, Засгийн газраас авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ ч үүнд чиглэж буй. Бид хөдөө аж ахуй, хүнд үйлдвэр гэх мэт экспортод чиглэсэн, эдийн засгийн өндөр ач холбогдолтой төслүүдэд хөрөнгө оруулагчдын анхаарлыг хандуулах хэрэгтэй.

Манай улсын тэргүүлэх салбарууд тодорхой болсон нь ач холбогдол бүхий төсөл хэрэгжүүлэх хөрөнгө оруулагчдад бодит хөнгөлөлт, дэмжлэг үзүүлэх боломжийг нэмэгдүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл, татварын болон татварын бус дэмжлэг үзүүлснээр бизнесийн орчин тогтворжиж, үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх, дахин хөрөнгө оруулалт хийх, цаашлаад дараагийн хөрөнгө оруулагчдын ►

► урсгалыг нэмэгдүүлэхэд үр дүнтэй. Мөн хөрөнгө оруулалтын ээлтэй бодлого хэрэгжүүлж чадсанаар татварын орлого өсч, ажлын байр нэмэгдэнэ. Хамгийн чухал нь олон улсын мэдлэг туршлага, ноу-хау, технологи нэвтэрснээр үндэсний өрсөлдөх чадвар сайжирна.

-Татварын болон татварын бус хөнгөлөлт дэмжлэгүүдийг эрх зүйн орчинд хэрхэн тусгах вэ?

-Хөрөнгө оруулалтын орчинд цогц шинэчлэл хийж байж хөрөнгө оруулалтын урсгал эрчимжинэ. Ингэсэн нөхцөлд хөрөнгө оруулагчид бизнесийн зарчмаараа ороод л ирнэ. Цар тахлын болон эдийн засгийн нөхцөл байдалтай уялдуулан хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах, хөрөнгө оруулагчдад чиглэсэн дэмжлэгүүдийг хууль, тогтоомждоо оновчтой тусгах нь цаг алдалгүй авч хэрэгжүүлэх ажлуудын нэг болоод байна. Бусад улсад ч хөрөнгө оруулалтын урсгал саарч, эдийн засаг нь удааширч байгаа өнөө үед хэрхэн богино хугацаанд эдийн засгаа сэргээх вэ гэдэг өрсөлдөөн ид өрнөх боллоо. Тэгэхээр бид гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтад бусад улс орон хэрхэн хандаж, ямар бодлого хэрэгжүүлж байгааг харгалзан үзэж, өөрийн улсын онцлогт тохирсон бодлогын шийдлүүдээ тодорхойлон ажиллаж байна.

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг шинэчлэх асуудал анхаарлын төвд байна. Концепцын хувьд ямар өөрчлөлтүүд орж байгаа вэ?

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн төсөлд хөрөнгө оруулалтын хамгаалалтыг боловсронгуй болгох, төрийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, цахимжуулах, тусгайзөвшөөрөл олгосон байгууллага хөрөнгө оруулагчид үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх, төрийн хяналт шалгалт хийх эрх бүхий байгууллагуудын чиг үүргийн давхардлыг арилгахад чиглэсэн зохицуулалтуудыг тусгасан. Үүнээс гадна холбогдох хуулиудын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгана. Төрийн байгууллагууд тусгай зөвшөөрөл олгочихдог. Барилга, уул уурхай, дэд бүтэц зэрэг улирлын чанартай үйл ажиллагаа явуулахад орон нутагтай холбогдох гэрээ байгуулах, байгаль орчны үнэлгээ, тайлан, төлөвлөгөөгөө батлуулах шаардлагатай байдаг. Зарим тохиолдолд орон нутаг, төрийн байгууллагын зүгээс тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн хүсэлтийг зохих журамд заасан хугацаанд нь шийдвэрлэхгүй байх, нэмэлт баримт материал бүрдүүлэхийг шаардах зэрэг асуудал гардаг нь хөрөнгө оруулагч төлөвлөсөн

үйл ажиллагаагаа хугацаанд нь явуулах боломжгүй болох, нэмэлт зардал гарах эрсдэл үүсдэг.

Тиймээс хөрөнгө оруулагчдад тусгай зөвшөөрөл өгч байгаа төрийн байгууллагууд эргээд хөрөнгө оруулагчдаа хамгаалдаг байх тогтолцоог бий болгох нь зүйтэй байна. Мөн хяналт шалгалтын давхардлыг арилгах шаардлага ч бий. Дэлхий дахины эрчимтэй цахимжилт, түүнийг дагасан өөрчлөлтүүдэд чиглэсэн зохицуулалтыг бий болгох хэрэгцээ байна.

-Хөрөнгө оруулагчдыг урихаас гадна зарим салбарт хязгаарлалт хийх нь чухал гэдэг. Энэ тал дээр ямар бодлого баримталж байгаа вэ? Хуулийн шинэчлэл хэдийнээс биеллээ олох бол?

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиар зохицуулалт, хориглолт, хязгаарлалтын аль алиныг тодорхой тусгахыг зорьж байна. Үндэсний баялаг бүтээгчид өөрсдөө хийх боломжтой төслүүдэд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг тодорхой хэмжээнд хязгаарлах асуудлыг Засгийн газраас зайлшгүй зохицуулах ёстой.

Хууль, эрхзүйн шинэчлэлийн хүрээнд ойрын хугацаанд хуулийн төслийн үзэл баримтлалаа батлуулах, оролцогч бүх талуудыг хамруулсан олон нийтийн хэлэлцүүлгийг зохион байгуулна.

-100 мянган ам.долларын босго үнэ нэлээд шүүмжлэл дагуулж байна. Энэ тал дээр ямар өөрчлөлт хийх вэ?

-Одоогийн Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд гадаадын хөрөнгө оруулалттай компанийг тодорхойлохдоо нэгд, тухайн компанийн 25-аас дээш хувийг гадаадын хөрөнгө оруулагч эзэмших, хоёрт, компанийн хувь эзэмшигч бүр 100 мянган ам.долларын хөрөнгө оруулалт оруулсан байхаар заасан. Үүний улмаас Монгол талын хувь эзэмшигч, гарааны бизнес эрхлэгч нь адил хэмжээний хөрөнгө босгох шаардлага үүсдэг.

Мөн компани байгуулагдахаас өмнө хувьцаа эзэмшигч тус бүр 100 мянган ам.долларыг түр дансанд байршуулж, улсын бүртгэлд бүртгүүлээд буцаан авдаг асуудлууд гардаг тул Олон улсын мөнгө угаах, санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага (ФАТФ) болон бусад байгууллагаас тавьдаг аливаа хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн гүйлгээг түр дансаар дамжуулахыг хориглодог шаардлагад нийцэхгүй байгаа юм. ►

Өнөөдрийн байдлаар
Монгол Улсад 9054
гадаадын хөрөнгө
оруулалттай
компани бүртгэлтэй
байгаагийн гуравны
нэг нь л идэвхтэй үйл
ажиллагаа явуулдаг.

► Хамгийн гол нь компани байгуулахад байршуулсан мөнгөн дүн нь Монгол Улсад бодит хөрөнгө оруулалт болж байна уу гэдэг нь чухал юм. Иймд үүнийг нухацтай авч үзэх нь зүйтэй.

-Хөрөнгө оруулалтаар хөгжсөн тод жишээ бол Сингапур улс. Тус улс арбитрын тогтолцоо, чадавхаараа дэлхийд тэргүүлж байна. Харин манай улсын хувьд маргаан шийдвэрлэх асуудал хөрөнгө оруулагчдыг үргээдэг гол хүчин зүйл болчихоод байна. Үүнд манай улс хэр анхаарч байна вэ?

-Яах аргагүй чухал асуудал. Манайд Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөл байдаг ч эрх үүрэг хязгаарлагдмал. Тус зөвлөлд ирүүлсэн гомдол, маргаантай холбоотой төрийн байгууллагуудтай харилцахад хугацаа их зарцуулдаг, зөвлөлийн шийдвэрийг хэрэгжүүлэх орон тооны

бүтэц, зохион байгуулалт байхгүй, эрхүүрэгтэй холбоотой зохицуулалт хангалтгүй байдаг. Бусад улс орон бүр өөрийн онцлогт тулгуурлан янз бүрийн механизм бий болгож, төр засгийн өндөрлөгүүдийн хэмжээнд энэ асуудалд ач холбогдол өгч анхаардаг. Ер нь улс төрийн манлайлал өндөр байх тусмаа аливаа гомдол маргааныг төрийн байгууллагуудын хэмжээнд цаг алдахгүй шийдвэрлэн арбитра

р очихоос нь өмнө хоёр тал шийдэлд хүрэх боломжийг бүрдүүлэх юм. Тиймээс бид тус зөвлөлийн эрх хэмжээг тодорхой болгох, хөрөнгө оруулагчид учирсан саад бэрхшээлийг шуурхай шийдвэрлэх тогтолцоог илүү боловсронгуй болгоход чиглэн ажиллаж байна.

Олон улсын сайн жишээ гэвэл, Солонгос, Казахстан улсууд Ерөнхийлөгч болон Ерөнхий сайдын дэргэд хараат бус бие даасан, хөрөнгө оруулалтын маргааныг шийдвэрлэх Омбудсманы газрыг байгуулан ажиллуулдаг. Бидний зүгээс Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөлийг үүнтэй төстэй хэлбэрээр зохион байгуулахаар зорьж байна.

-Манай улс хөрөнгө оруулагч талтайгаа маргаж, арбитраг хандсан хэдэн жишээ байна вэ? Маргаан лавшрахын хор хохирлыг та хэрхэн тодорхойлох вэ?

-Манай улс Хөрөнгө оруулалтын даатгалын олон талт агентлаг байгуулах тухай Сөүлийн конвенц,

Хөрөнгө оруулалтын талаар үүссэн маргааныг шийдвэрлэх тухай Вашингтоны конвенцод нэгдэн орсон. Мөн 43 улстай Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах тухай хэлэлцээрийг байгуулсан. Тиймээс хөрөнгө оруулагч Засгийн газартай маргаан үүсгэсэн тохиолдолд дотоодын шүүх, эсхүл олон улсын арбитраг хандах эрх нь нээлттэй.

Хөрөнгө оруулагчаас Монгол Улсын Засгийн газрын эсрэг олон улсын арбитраг хандсан зургаан тохиолдол бий. Хөрөнгө оруулалтын маргааныг Засгийн газрын талд шийдвэрлэсэн эсэхээс үл хамааран хөрөнгө оруулагчидтайгаа маргадаг гэсэн сөрөг мессежийг олон улсад өгч байдаг. Мөн арбитраг ажиллагааны зардал өндөр, хугацаа урт байдгийн зэрэгцээ хөрөнгө оруулагчийн талд шийдвэрлэсэн тохиолдолд нөхөн төлбөр, алдагдалд олон сая ам.доллар төлөх эрсдэл хүлээдэг.

-Хууль эрх зүйн орчноос гадна дэд бүтцийн асуудал хөрөнгө оруулалтад чухал нөлөөтэй. Өнөөгийн байдлаар дэд бүтцийн энэ тал сул тал хөрөнгө оруулалтад яаж нөлөөлж байна вэ?

-Томоохон төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд манай талаас шалтгаалдаг гол хязгаарлагч хүчин зүйлсийн нэг нь энэ. Ялангуяа эрчим хүч, дулаан, авто зам болон төмөр зам, боомтын нэвтрүүлэх чадал гэх мэт асуудал маш их тулгамддаг. Үүнийг шийдэж байж хөрөнгө оруулалт татаж чадна. Бид эрхзүйн орчноо хэчнээн сайжруулаад, хөрөнгө оруулагчдаа хамгаалах тогтолцоог нь яаж ч бэхжүүлээ гээд хатуу дэд бүтцээ шийдэхгүй бол ажил явахгүй.

-Хөрөнгө оруулалтын асуудал хариуцсан институцийг бэхжүүлж, Эдийн засгийн хөгжлийн яамыг шинээр байгуулах нь хөрөнгө оруулалтад хэр чухал ач холбогдолтой гэж та үзэж байна вэ?

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш хөрөнгө оруулалт хариуцсан институцийн бүтэц, зохион байгуулалт удаа дараа өөрчлөгдөн, тогтворгүй явж ирсэн бол Үндсэн хуулийн өөрчлөлтөөр хөгжлийн бодлого тогтвортой байх орчин бүрдсэн. Яам байгуулагдсанаар эдийн засаг, хөгжлийн нэгдсэн бодлогыг улс, салбар, бүсийн хэмжээнд уялдуулж, шууд удирдан зохион байгуулна. Хөрөнгө оруулалт, худалдаа, эдийн засгийн гадаад хамтын ажиллагаа, төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн асуудал нэгдсэн бодлогоор нэг яаманд хамаарахаар болсон нь цаашид олон эерэг өөрчлөлт авчирна гэдэгт итгэж байна. ■

Орчноо хэчнээн сайжруулаад, хөрөнгө оруулагчдаа хамгаалах тогтолцоог нь яаж ч бэхжүүлээ гээд хатуу дэд бүтцээ шийдэхгүй бол ажил явахгүй.

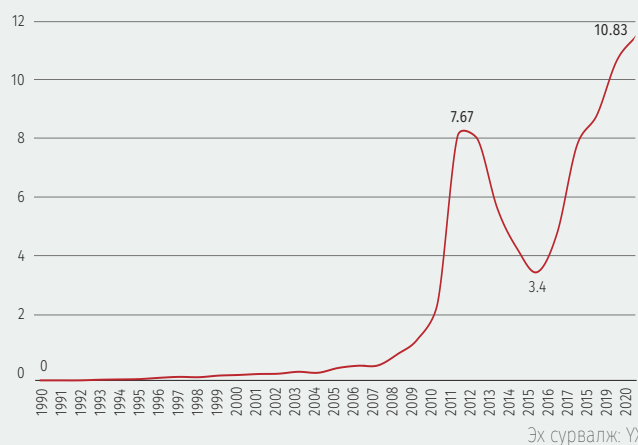

FROM THE VAST STEPPES OF
Natural Mongolia

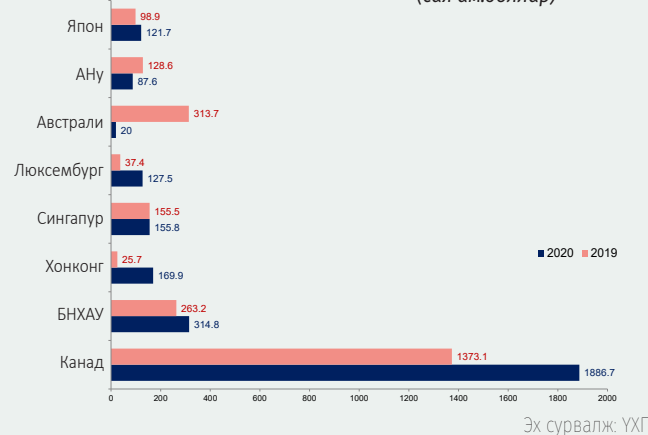

Инфографик

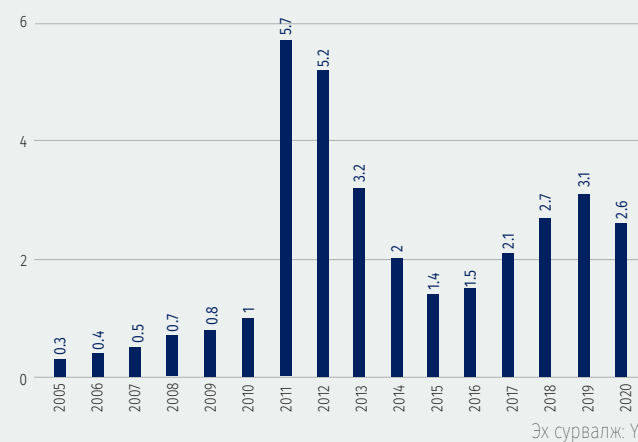
Гадаадын хөрөнгө оруулалт (их наяд төгрөг)

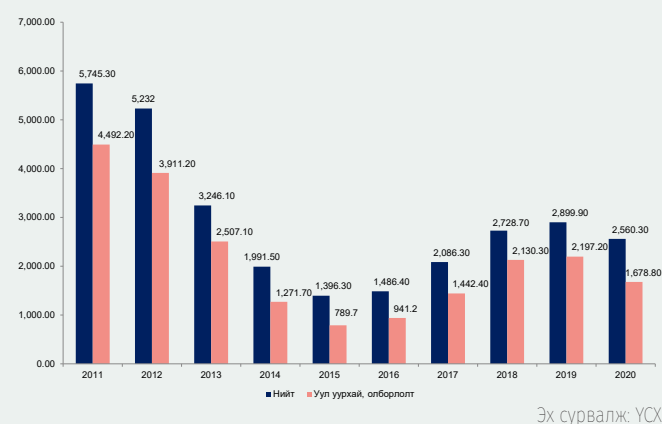
ГШХО-ын орох урсгал, хөрөнгө оруулагч улсаар (сая ам.доллар)

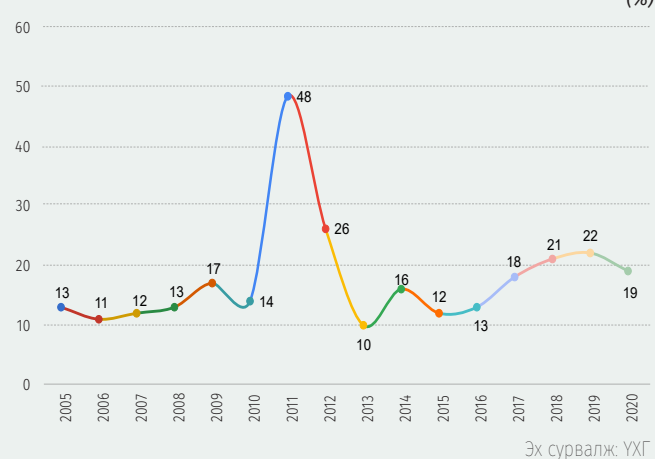
ГШХО-ын орох урсгал (тэрбум ам.доллар)

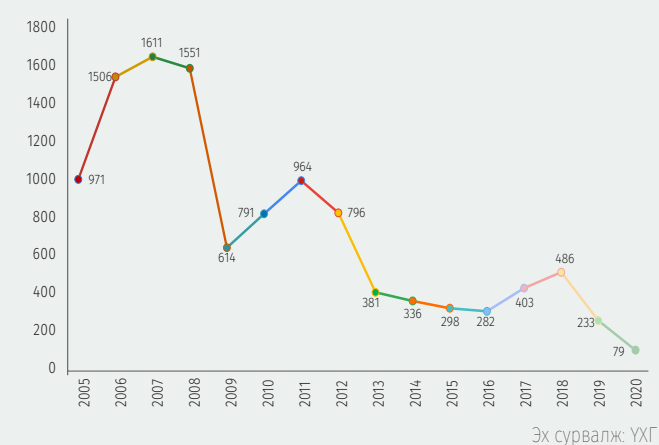
ГШХО-ын орох урсгалд уул уурхайн салбарын эзлэх хэмжээ (сая ам.доллар)

ДНБ-д эзлэх ГШХО-ын хувь (%)

Шинээр бүртгүүлж буй ГХО-тай ААН-ийн тоо

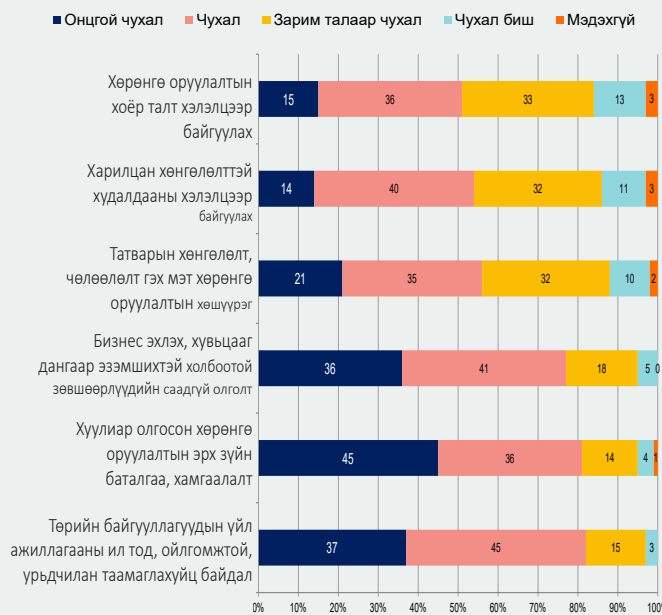

Хөгжиж буй орнуудад хөрөнгө оруулахад тулгардаг улс төрийн эрсдэлүүд (хувиар)

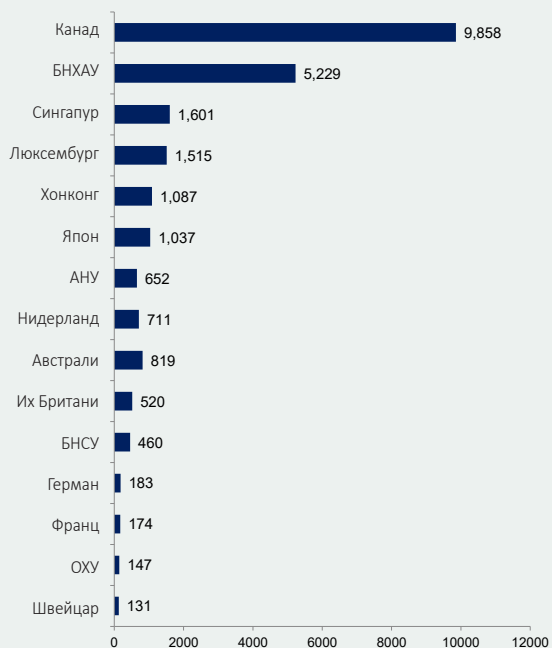
Эх сурвалж: Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өрсөлдөх чадварын тайлан 2018

Хөгжиж буй орнуудын хөрөнгө оруулалтын орчны хүчин зүйлсийн үр нөлөө

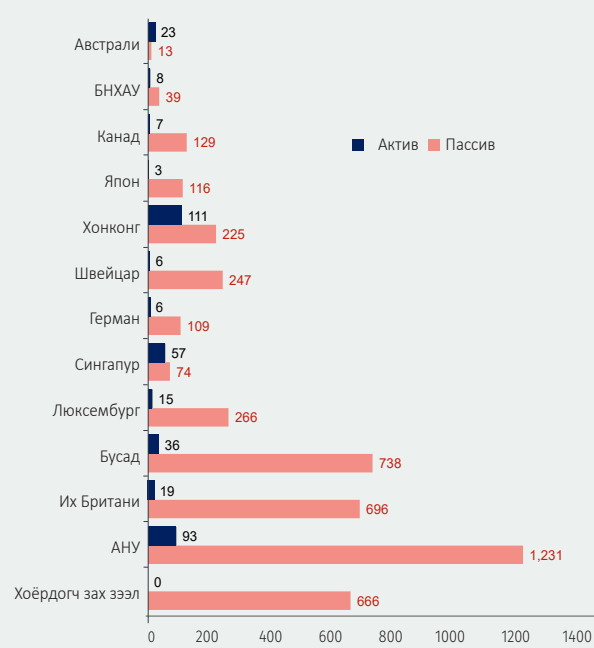
Эх сурвалж: Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өрсөлдөх чадварын тайлан 2018

Шууд хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл (сая ам.доллар) 2021 оны хоёрдугаар улирал

Эх сурвалж: Монголбанк

Багцын хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл (сая ам.доллар) 2021 оны хоёрдугаар улирал

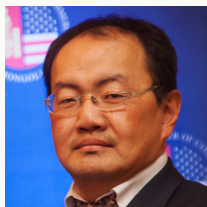
Эх сурвалж: Монголбанк

“Mongolian Economy” сэтгүүлийн асуулт

1. Монгол Улсын хөрөнгө оруулалтын орчны талаар та ямар бодолтой явдаг вэ? Хөрөнгө оруулагчдыг татах тал дээр Монгол Улсын алдаа оноо нь юу байсаар ирэв?

2. Цар тахлын үед гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нь улс орнуудын хувьд эдийн засгаа дэмжих, тогтворжуулах гол “вакцин” болж байна. Энэ зорилгоор манай улс Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулахаар УИХ-аар өдгөө хэлэлцэж буй. Тус хуульд оруулахаар хэлэлцэж буй нэмэлт өөрчлөлтүүдийн талаар танай байгууллага ямар байр суурьтай байна вэ?

3. Тус хууль шинэчлэгдсэн ч энэ бол зөвхөн ажлын эхлэл. Хөрөнгө оруулагчдыг татах, үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн хөрөнгө оруулагчдыг алдахгүй байх тал дээр танай байгууллага хэрхэн ажиллаж байна вэ? Цар тахлын үед хөрөнгө оруулалт татахад олон улсад ямар өөрчлөлтүүд ажиглагдаж байна вэ?

О.АДЬЯА

Монгол дахь Америкийн худалдааны танхимын (АмЧам Монгол) Гүйцэтгэх захирал

1. Монгол Улс зах зээлийн эдийн засагт шилжээд 30 жил болсон ч чөлөөт зах зээлийн эдийн засаг, өрсөлдөөн, хувийн хэвшлийн үүрэг, өмчийн харилцаа гэсэн үндсэн ухагдахуунуудыг дахин ярих хэрэгтэй байгаа юм. Улс орны хөгжил дэвшлийн хүнд ачааг хувийн хэвшил үүрч байгаа шүү гэсэн мессежийг байнга өгмөөр байна. Төр нь хувийн хэвшилтэйгээ өрсөлдмөөргүй байна.

Төрийн өмчит компаниудад зоригтой реформ хийж, компанийн засаглалыг нь сайжруулах ёстой. Мөн зөвхөн мега төсөл гээд яриад баймааргүй байна. Монголд хөрөнгө оруулагчдын маш олон тооны дунд, жижиг төсөл хэрэгжиж байгаа бөгөөд тэдгээрийн амжилтын түүхийг түгээн дэлгэрүүлэх хэрэгтэй гэж үздэг.

Хөрөнгө оруулагчдад хандах хандлагын асуудлыг мөн өөрчлөх хэрэгтэй гэж бодож байна. Хууль эрхзүйн орчин үүнд ихээхэн нөлөө үзүүлж байгаа. Тухайлбал, Урт нэртэй хууль, Гэнэтийн ашгийн татварын хууль зэрэг нь маш сөрөг нөлөөтэй байсан бөгөөд олон төсөл зогсож, хөрөнгө оруулагчид гарч явсан. Нэгэнт гарчихсан хөрөнгө оруулалт буцаж орж ирэхдээ маш удаан байдаг. 1990 оноос хойших үеийг харахаар нэг бол бүх юмаа тавиад туусан юм шиг, эсвэл хэт хатуу бодлого явуулаад хөрөнгө оруулагчдыг үргээсэн юм шиг байгаа нь улс төрийн тогтворгүй байдалтай холбоотой. Нөгөө талаас бүх юм төгс төгөлдөр байх албагүй. Тогтвортой, ойлгомжтой, тууштай хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэр байхад болох юм. Өндөр татвартай гэрээ байж болно, гэхдээ тэр нь нэг засаг солигдоход өөрчлөгдөөд байж болохгүй.

Заавал ярих ёстой асуудал бол Оюутолгой. Энэ төсөл бол Монголд байгаа гурав дахь хөршийн хамгийн том төсөл бөгөөд бусад хөрөнгө оруулагчдын хувьд хэмжүүр (benchmark) болоод байна. Энэ төсөл зогсохгүй явах ёстой. Рио Тинтог дагаад хөрөнгө оруулалт орж ирэх ►

► боломжтой. Тиймээс хоёр хөршөөс асар их хамааралтай байдлыг тэнцвэржүүлэх үүднээс тулгарч буй асуудлаа хоёр тал харилцан шийдээд урагшилна гэдэгт итгэлтэй байна.

2. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулинд нэмэлт өөрчлөлт оруулах ажлыг УИХ-ын гишүүд санаачилсан бөгөөд тодорхой цөөн тооны заалтуудад өөрчлөлт оруулахыг санал болгосон нь дуулиан дагуулсан. Энэ ажлыг мушгин гуйвуулсан нь харамсалтай.

Үндэсний хөгжлийн газар хуулийн цогц нэмэлт өөрчлөлтийн үзэл баримтлалыг боловсруулсан гэж ойлгож байгаа бөгөөд энэ ажлаа эрчимжүүлнэ гэж найдаж байгаа.

Манай Танхимын зүгээс энэ хуулийг цогцоор нь авч үзэж, нэмэлт өөрчлөлт хийх санал өгсөн бөгөөд Засгийн газартай үргэлжлүүлэн нягт хамтран ажиллана.

3. Цар тахлын дараах дэлхийн эдийн засагт хөгжиж буй орнууд гадаадын хөрөнгө оруулалтын төлөө ширүүн өрсөлдөж байна. Энэ дунд Монгол Улс юу санал болгож, одоо ороод ирсэн байгаа хөрөнгө оруулагчдыг хэрхэн хамгаалж, шинээр яаж татах талаар тодорхой бодлого стратеги хэрэгтэй.

ЖУЛИЕН ЛОУРЕНС

Монгол дахь Австралийн худалдааны танхимын дарга

1. Монгол дахь ихэнх бизнес гадны хөрөнгө оруулалт татах сонирхолтой байдаг. Гэвч 2014 оноос хойш гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монгол Улсад хөрөнгө оруулах сонирхол эрс буурсан. Гадны хөрөнгө оруулагчдад дэлхийн өөр олон улс оронд хөрөнгө оруулалт хийх боломж байгаа гэдгийг Монголд байгаа бид сайн ойлгох хэрэгтэй. Монгол Улс гадны хөрөнгө оруулагчдын

анхаарлыг татахын тулд бусад улстай өрсөлдөх ёстой. Мөн тэд яавал манай улсыг сонирхох вэ гэдгийг дотроо судалж, шийдвэрлэх хэрэгтэй гэж бодож байна.

Хөрөнгө оруулагчид бизнесээ өргөжүүлэн хөгжүүлэхийн тулд ногдол ашгаараа дахин хөрөнгө оруулалт хийх сонирхолтой байдаг. Тиймээс хөнгөлөлт, урамшууллыг бий болгох хэрэгтэй. Ингэснээр Засгийн газар болон бусад оролцогч талд ашигтай урт хугацааны үнэ цэнийг бий болгох юм. Урьдчилан таамаглахуйц хууль эрх зүйн орчинтой байх нь хамгийн сайн хууль эрх зүйн орчинтой байхыг хэлдэггүй. Гагцхүү хөрөнгө оруулагчид үр өгөөж олох боломжийн талаар үндэслэлтэй үнэлгээ хийх боломжтой, урьдчилан таамаглаж болохуйц байх ёстой. Ялангуяа лицензийн шилжүүлэг, ногдуулах татвар, нийцлийн аудит ба тусгай зөвшөөрөл олгох асуудлууд дээр тууштай биш байдал Монгол улсад ажиглагддаг.

Хөрөнгө оруулагч их хэмжээний хөрөнгө оруулах гэж байгаа тохиолдолд тухайн хөрөнгө нь аюулгүй гэдгийг мэдрэх ёстой. Үүнгүйгээр тухайн хөрөнгө оруулалтыг "өндөр эрсдэлтэй" гэж үзнэ. Хөрөнгө оруулагчдад найдвартай, үр өгөөжөө өгдөг илүү тогтвортой хөрөнгө оруулалтын боломжуудтай харьцуулахад сонирхол татах нь бага байна. Зарим тохиолдолд Монгол Улсад бизнес эрхлэх хууль эрх зүйн процесс нь тодорхойгүй байдаг. Мөн бизнест үзүүлэх үнэ цэнийг нь авч үзвэл их хүч хөдөлмөр шаардсан, нөөц боломжоо хэрэггүй зүйлд үрсэн, илүү зардал болоод байна.

Манай гишүүн байгууллагууд Монгол Улсад хөрөнгө оруулах тал дээр олон саад бэрхшээлтэй тулгарч байсан. Хууль эрх зүйн орчны ойлгомжгүй, тодорхойгүй байдал, санал авч зөвшилцөхгүйгээр байнга өөрчлөлт оруулах, хуулийн хэрэгжилт тэгш бус байгаагийн улмаас гадны хөрөнгө оруулагчид хохирч байгаа зэргийг дурдаж болно. Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь гадны хөрөнгө оруулагчдад адил тэгш боломжийг олгож чадахгүй байна. Улс төрийн нөхцөл байдлын тодорхойгүй байдлаас болж хөрөнгө оруулалтын бодит өгөөж болон хөрөнгө оруулалтын гол хэмжүүрүүдийн хувьд гүйцэтгэл бууралттай гарах зэрэг эрсдлүүд манай гишүүдэд тулгарсан. ►

► **2.** Манай байгууллага Монгол Улсын УИХ-ын чуулганаар хэлэлцэж байгаа Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийн талаар болон гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах чиглэлээр хийж буй ажлуудыг өргөн хүрээнд авч үзсэн. Энэ оны хоёрдугаар улирлын байдлаар Монгол улс руу орж ирсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 1.3 тэрбум ам.доллар байсан нь өмнөх жилтэй харьцуулахад 1.3 тэрбум ам.доллаар буурсан үзүүлэлт юм. Энэ хугацаанд АНУ, БНХАУ зэрэг том эдийн засагтай орнуудаас хийх хөрөнгө оруулалт буурсан байна. Хөрөнгө оруулалтын гүйцэтгэлийн тодорхой үзүүлэлтүүдээс харахад Монгол Улсын хувьд бага зэрэг ахиц гарч байгаа ч бүх салбарт ийм ахиц гарсангүй. Монгол Улс хөрөнгө оруулалтын зах зээлийн нээлттэй байдлаар сайн байгаа ч хуулийн хэрэгжилт болон эрхзүйн зохицуулалт дээр харьцангуй муу оноо авчээ. Үүнд л Монгол Улсын Засгийн газар илүү анхаарч, хөрөнгө оруулалтын орчныг бүхэлд нь сайжруулж, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг илүү ихээр татах боломжтой.

3. Монгол дахь Австралийн худалдааны танхим нь Монгол Улсын Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн дагуу байгуулагдсан. Манай байгууллага 2013 оноос хойш Австралийн Элчин Сайдын Яам, Австралийн Худалдаа, Хөрөнгө Оруулалтын Хороо, тэргүүлэгч байгууллага, мэргэжилтнүүд болон удирдагчдын дэмжлэгтэйгээр бүс нутаг дахь Австрали, Монголын бизнесийн ашиг сонирхлыг дэмжин ажиллаж байна. Мөн өндөр түвшний бизнесийн уулзалт зөвлөгөөнүүд болон ухуулга сурталчилгааны ажлуудаар дамжуулан Монгол Улсын эдийн засаг болон нийгэмд хувь нэмрээ оруулсаар байна.

Б.НАРАНЗУЛ

Монголын бизнесийн зөвлөлийн Бодлого хариуцсан захирал

1. Гадаадын хөрөнгө оруулалт татах тал дээр манай улсад хэд хэдэн алдаа дутагдал байна. Бид хөрөнгө оруулалтын хууль эрх зүйн орчны ерөнхий суурийг тавьж өгсөн ч зарим хуулийн

шинэчлэлийг хангалттай хийгээгүй. Хуулийн зүйл, заалтууд хоорондоо зөрчилддөг, уялдаа холбоо багатай. Хөгжлийн алсын хараа, түүнд суурилсан бодлогоо барьж явахаасаа илүү улс төржсөн, эсвэл нийгэмд таалагдах байдлаар шийдвэр гаргадаг нь хөрөнгө оруулалтыг тогтоон барих, татахад сөргөөр нөлөөлж байна. Өмнө нь улс төрийн тогтворгүй байдал хөрөнгө оруулалтын орчинд сөргөөр нөлөөлдөг байсан. Харин одоо төрийн албаны мэргэжлийн бус байдал, хоорондын уялдаа холбоо сул, нэгдсэн нэг бодлогоор явдаггүй, салбар бүр өөр өөрийн үзэмжээр асуудлыг ярьж шийддэг нь бэрхшээл болж байна. Дээрх байдлын улмаас албан хаагчид ажлаа мэдэхгүй байх, өмнө нь яригдаж байсан асуудлууд дунд нь орхигдох бэрхшээл гардаг.

Хөрөнгө оруулалтын асуудлыг тухайлан хүлээн авч, төрөлжүүлэх зэрэг ажлуудыг хариуцан хэрэгжүүлж байсан Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих агентлаг 2016 онд татан буугдсан нь яамд, түүний харьяа газрууд хөрөнгө оруулалттай холбоотой ажлуудыг бие бие рүүгээ түлхэх, улмаар дунд нь хаягдах, сунжрах, цаашид хэрэгжихгүйд хүргэж байна.

Мөн шүүхийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа олон үе дамжлагатай, шүүхийн хараат бус байдал хангагдаагүй зэрэг асуудал тодорхой хэмжээгээр хөрөнгө оруулалтын орчинд сөргөөр нөлөөлдөг.

Дээр нь нийтийн дэд бүтэц, инженерийн шугам сүлжээ хангалтгүй, тээвэр логистик, дэд бүтэц сул хөгжсөн, эрчим хүчний хангамж хүрэлцээгүй, техник, технологийн хувьд хоцрогдмол байна. Бизнес эрхлэх орчин сул, ханган нийлүүлэлтийн сүлжээ хөгжөөгүй байдал нь хөрөнгө оруулалтын өртгийг нэмэгдүүлэх, ашигтай үйл ажиллагаа явуулах боломжгүй болгодог. Түүнчлэн зах зээлийн зарчмаар хурдтай байж, бусад улстай өрсөлдөхүйц хэмжээнд ажиллаж чадахгүй байгаа нь хөрөнгө оруулагч нарыг цаг хугацаа алдахаас сэргийлж өөр улс оронд хөрөнгө оруулахад хүргэж байна.

Цаашлаад хүний нөөцийн хөгжил сул, үйлдвэрлэл технологийн чиглэлээр мэргэшсэн боловсон хүчин дутмаг. Бид мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэхэд хангалттай анхаарал хандуулахгүй байна. Энэ байдал нь эргээд хөрөнгө оруулагчдыг боловсон хүчин бэлтгэхдээ нэмэлт зардал, цаг хугацаа үрэхэд хүргэдэг. ►

► Эцэст нь хэлэхэд хөрөнгө оруулагчид бүгдийг шийднэ гэсэн хэтэрхий өндөр хүлээлт үүсгэж, бусад асуудлыг тооцоолохгүй байгаа нь хөрөнгө оруулалт татсан ч эргээд олон сөрөг үр дагаврыг дагуулах эрсдэлтэй юм.

2. Х.Ганхуяг тэргүүтэй УИХ-ын гишүүд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулахаар төсөл өргөн барьсан ч УИХ-аар хэлэлцээд буцаагдсан гэж ойлгож байгаа. Засгийн газар дээр яригдаж буй Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтүүд одоогоор бидэнд ирээгүй байна.

3. Цар тахлын улмаас ихэнх улс оронд гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан. Түүнчлэн дэлхийн санхүүгийн тогтворгүй байдал, нефтийн үнийн өсөлт, хил дамнасан интеграцлал буурсан зэргээс үүдэлтэй гадаад хүчин зүйлс улс орнуудад дарамт үүсгэж байгаа. Дэлхий нийтээр цар тахлын шууд нөлөөллийг бууруулах, боломжит өсөлтийг нэмэгдүүлэхийн тулд эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын салбарт төсвийн зардлыг ерөнхийд нь нэмэгдүүлж байна. Цар тахлын нөлөөнд өртсөн салбар, аж ахуйн нэгжүүдэд төрөл бүрийн татварын хөнгөлөлт үзүүлж эхэлсэн.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах чиглэлээр бүс нутгийн байгууллагууд болон улс орнууд хоорондоо чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг идэвхтэй байгуулж эхэлсэн.

Тээвэрлогистикийн хүндрэлийг давантуулах, дахин ийм асуудалтай тулгарахаас сэргийлж уг салбарт хөрөнгө оруулах, гадны хөрөнгө оруулалт татахад тодорхой хөнгөлөлтүүд олгож байна. Мөн эм, эмийн бүтээгдэхүүн, эрүүл мэндийн тоног төхөөрөмжийн судалгаа хөгжүүлэлт, инновац, шинэ технологийн чиглэл буюу роботикс, жолоочгүй машины хөгжүүлэлт, барилгын технологи, биотехнологи, финтек, хагас дамжуулагчийн чиглэлд хөрөнгө оруулалт эрс нэмэгдсэн.

Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, ногоон санхүүжилтийг татах, мөн COP26 чуулга уулзалттай холбоотойгоор сэргээгдэх эрчим хүчний салбар, ногоон устөрөгч, цахилгаан машины батерей үйлдвэрлэл хөгжүүлэхэд улс

орнууд томоохон хөрөнгө оруулалт татаж эхэлсэн. Зарим улс энэ чиглэлээр хөрөнгө оруулах таатай нөхцөлүүдийг санал болгож байна.

Улс орнууд эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэхийн тулд иж бүрэн бүтцийн шинэчлэлийн бодлого хэрэгжүүлж эхэллээ. Урт хугацааны шинэчлэлийн тэргүүлэх чиглэлд, засаглалыг сайжруулах, дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт, газрын асуудал, хөдөлмөрийн шинэчлэл, боловсролын чанарыг сайжруулах зэрэгт анхаарал хандуулж байгаа юм. Энэ нь хөрөнгө оруулалтыг либералчлах суурь үзүүлэлт болно хэмээн үзэж байна.

ТОМАШ БРАВЕЦ

Европ-Монголын хамтарсан Худалдаа, аж үйлдвэрийн Танхимын Гүйцэтгэх захирал

1. Монгол бол хөрөнгө оруулалт татах маш их нөөц боломжтой улс гэж бид үздэг. Уул уурхай, дэд бүтэц, эрчим хүч, тээвэр, хөдөө аж ахуй, экспортод чиглэсэн үйлдвэрлэл гээд маш олон салбарт тогтвортой, технологийн, мөн эдийн засаг, нийгмийн ахиц дэвшлийг гадаадын хөрөнгө оруулагчид авчрах, хувь нэмрээ оруулах боломж ихтэй. Гэхдээ өмнө нь ярилцлага, хэлэлцүүлэг, форумд миний олон дахин хэлж байсанчлан ийм нөөц боломжтой, мөн байгалийн баялгаар арвин цорын ганц улс биш гэдгээ ойлгох хэрэгтэй. Монгол Улс сэтгэлгээгээ өөрчилж, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын (ГШХО) төлөө өрсөлдөх ёстой. Энэ тал дээр бид нэлээд олон жилийг дэмий алдлаа.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт болон хөрөнгө оруулагчдын талаарх санаа зовнил, олон нийтийн байр суурийг бид сайн ойлгож байна. Энэ талаарх нээлттэй бөгөөд тэнцвэртэй мэдлэг, мэдээлэлгүйгээр энэхүү байр суурь нь маш хурдан хардлага, эсвэл атаархал болж хувирах эрсдэлтэй. Үүнээс маш аюултай үр дүн гарч болзошгүй. Мэдлэг дутмагаас, эсвэл хэт нэг талыг барьсан мэдээллээс шалтгаалж Монголын ард түмэн хор уршгийг нь амсах ёсгүй. Тийм болохоор бид энэ талаарх ойлголтыг нэмэгдүүлэх, оролцогч бүх талыг нэг ижил санаа бодолтой, илүү мэдлэгтэй болоход нь туслах хүсэл эрмэлзэлтэй байдаг. ►

► Хөрөнгө оруулагчид сонгуулийн дөрвөн жилийн мөчлөгөөс илүү урт хугацааны, тогтвортой хөгжлийн бодлогыг хүсдэг. Дотоодын болон гадаадын бизнесүүдийг ижил тэгш авч үзэх хэрэгтэй. Одоо байгаа хөрөнгө оруулагчдаа авч үлдэх мөн шинэ хөрөнгө оруулагчдыг татахад хууль болон бодлогоо үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, сахиулах нь нэн чухал юм.

2. Миний, эсвэл 150 гаруй гишүүнтэй манай танхимын байр суурь гэж хэлвэл илүү зүйтэй байх, 2021 оны аравдугаар сард гаргасан манай ГШХО-ын “Climate Position Paper”-тай бүрэн нийцэж байгаа юм. Тус баримт бичигт тусгасан дэлгэрэнгүй зөвлөгөөнүүд нь хууль тогтоох байгууллагыг хөрөнгө оруулалттай холбоотой хууль, дүрмүүдийг илүү найдвартай болгож өөрчлөхөд, хариуцлагатай хууль батлахад тус болно гэж найдаж байна.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд оруулахаар санал болгож буй өөрчлөлтүүд нь хангалтгүй санагдсан. Бидний ойлгосноор Засгийн газар, нэн ялангуяа Үндэсний хөгжлийн газар нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг иж бүрэн шинэчлэхээр ажиллаж байгаа бөгөөд драфтыг нь танилцуулахаар манай танхим саналаа хэлэхэд бэлэн байна.

Таны хэлсэнчлэн Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулалтын ач холбогдол, үүргийг урьд хожид байгаагүй ихээр ойлгож байна. Хоёр аварга эдийн засгийн дунд оршдог танай улс ирээдүй болон боломжоо төрөлжүүлэх шаардлага бий. Ковид-19 цар тахал нь зөвхөн Монголын төдийгүй өөр олон улсын эдийн засгийг хүнд байдалд оруулсан ч илүү том, илүү сайн зохицуулалтын орчинтой улсууд нь хямралаас хурдан гарах бол Монгол шиг улсуудын хувьд эдийн засгаа сэргээхэд маш их анхаарал хандуулж, хувь хүмүүст бус улсдаа үр дүнгээ өгөх шийдвэрүүдийг гаргах ёстой болж байна. Та “вакцин” гэсэн зүйрлэл хэрэглээ, тэгэхээр саруул ухаан, эрүүл биетэйгээр хүндрэлийг даван туулахын тулд бие махбодио (улс) үр дүнтэй вакцин (хөрөнгө оруулалт) хийлгэхэд бэлдэх цаг нь яг одоо гэж би бодож байна. Вирусийг устгахын тулд хүний оюун

ухаан, бие махбодь аль аль нь эрүүл байх ёстой шүү дээ.

3. Зөвхөн хууль, эрхзүйн орчныг шинэчиллээ гээд хөрөнгө оруулагчид гараа дэлгэн эргээд ирэхийн баталгаа болохгүй. Тэдний итгэлийг бид алдчихсан, одоо эргүүлж авахын тулд урт зам туулах ёстой ч харилцаагаа засч сайжруулахыг хичээж байгааг маань анзаарахгүй өнгөрөх нэг ч хөрөнгө оруулагч байхгүй нь сайн хэрэг юм. Одоо улсаараа “үгээ үйлдэл болгож”, бодитоор сайжирсан зүйлсээ болон ноу-хау, технологи, хөрөнгө оруулалтыг олон улсын хөрөнгө оруулагчидтай түншлэх замаар татах гэж буй хүсэл сонирхлоо нотлон харуулах хэрэгтэй байна.

Үйл ажиллагааны хувьд авч үзвэл манай танхим нь ГШХО-ын орчны үндсэн нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор төр болон хувийн хэвшлийн хооронд бодлогын яриа хэлэлцүүлэг өрнүүлдэг. Бид Монгол Улсыг хөрөнгө оруулалт татах цэгийнх нь хувьд олон улсын үнэлэмжийг нь сайжруулахаар ажилладаг бөгөөд үүнийгээ Европын Бизнесийн зөвлөлийн сүлжээний (<https://eboworldwide.eu/>) гишүүнчлэл зэргээр дамжуулан хэрэгжүүлж байна. Бид ГШХО, Тогтвортой болон сэргээгдэх эрчим хүч, Зочлох салбар болон аялал жуулчлал, Дарс болон Спирт, Хөдөлмөрийн тухай хууль зэрэг чиглэлээр хэд хэдэн ажлын хэсэг байгуулсан нь илүү их судалгаа хийх, гишүүн байгууллагууд болон хөрөнгө оруулах сонирхолтой хүмүүсийг асуудлаа шийдэхэд нь туслах үүднээс зөвлөгөө, тодорхой мэдээллээр хангах зорилготой юм.

Олон улсын түвшинд авч үзвэл гадаадын хөрөнгө оруулалт нь төрөлжин улам олон янз болж буйгаас гадна уур амьсгалын өөрчлөлт, тогтвортой хөгжил, технологийн дэвшил зэрэг олон хүчин зүйл улам хүчээ авах болсноос шалтгаалж илүү өндөр шаардлагатай болж байна. Хөрөнгө оруулалт татах мөн хөрөнгө оруулахад маш өргөн хүрээний шаардлага тавигддаг болжээ. Монгол Улс хөгжин цэцэглэхийн тулд байгаа нөөц боломжоо ашиглан, саруул ухаан, нээлттэй зүрх сэтгэлээр энэ асуудалд хандана гэдэгт би итгэж найдаж байна. ■

Audited by CERTIK

**Хоёр дахь зах зээл
тун удахгүй**

АНТОНИО ГРАСЕФФО,
Доктор, хятад судлаач

Монголын эдийн засгийг солонгоруулахад хөрөнгө оруулалт чухал

Шинэ төслүүдийг санхүүжүүлэхээс гадна инновац, технологи нэвтрүүлэх, хүний нөөцийг сайжруулах, өрсөлдөөний шударга орчныг бий болгох, улмаар дотоодын компаниудын бүтээгдэхүүний чанар, стандартыг сайжруулах тал дээр Монголын эдийн засаг нь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтаас (ГШХО) маш их хамааралтай байдаг. 2020, 2021 онд Ковид-19 цар тахлын хөл хорио нь эдийн засгийн өсөлтийг сааруулснаар зөвхөн уул уурхайн салбарт хэт түшиглэдгээс үүдэлтэй эдийн засгийн тогтворгүй байдалд өртөх эрсдэлийг улам нэмэгдүүлэв. ГШХО-ыг нэмэгдүүлж, үүнийг Засгийн газрын оновчтой бодлоготой хослуулж чадах юм бол хөрөнгө оруулалтыг эдийн засгийн бүхий л салбарт тэнцвэртэй хүртгэх, уул уурхайн бус салбаруудыг хөгжүүлэх боломж бүрдэх бөгөөд ингэснээр Монгол Улсын эдийн засгийн цаашдын тогтвортой байдал баталгаажих юм.

Монгол Улс 2019 онд 2.4 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт татсан нь ДНБ-ий 17.46 хувьтай тэнцэж байна. Харин 2020 онд цар тахлын хөл хорионы улмаас олон улсад ГШХО-ын хэмжээ 35 хувиар буурчээ. Энэ жилийн хувьд ГШХО бага хэмжээгээр сэргэх төлөвтэй байна. 2021 оны эхний хагаст хөгжингүй орнуудад ГШХО-ын хэмжээ

өссөн бол хөгжиж буй орнуудад улам буурсан төлөв харагдлаа. Тухайлбал, хөгжингүй орнуудыг чиглэсэн ГШХО-ын хэмжээ улирал тутам хоёр дахин нэмэгдсэн бол хөгжиж буй орнуудад ГШХО нэмж өссөн хувиар буурчээ.

Олон улсын төслүүдийг санхүүжүүлэх хэлэлцээрийн тоо 32 хувиар өссөн нь дэлхий даяар дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтууд хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг ихээр татаж эхэлснийг харуулж байна. Энэ нь цар тахлын үед эдийн засгийг дэмжих Засгийн газрын багцууд болон хилийн чанад дахь хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр зэргээс шалтгаалан дэд бүтэц нь урт хугацааны санхүүгийн тааламжтай нөхцөл агуулж байгаатай холбоотой юм. Эсрэгээр аж үйлдвэр, олон улсын нэмүү өртгийн сүлжээ нь хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг бага татаж байна. Бүтээн байгуулалтын шинэ төслүүдийн тоо 13 хувиар буурснаас гадна электрон бүтээгдэхүүн, автомашин, химийн бүтээгдэхүүний хөрөнгө оруулалт татсан төслүүд цөөрчээ.

Коммунизмаас ардчилалд, төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засагт шилжсэн 1990 оноос хойш Монгол Улсын үе үеийн Засгийн газар ГШХО-ыг татахыг чухалчлан үзсээр ирсэн ч даацтай үр дүнд хүрч чадаагүй байна. Үүнээс шалтгаалаад эдийн засгийн болон ГШХО-ын орчин зарим талаар тогтвортой бус байгаа юм. Хөрөнгө оруулалтын дорвитой урсгал нь Монгол Улсын хөгжилд ихээхэн тустай боловч үүний тулд хөрөнгө оруулалтын талаар баримтлах Засгийн газрын бодлого оновчтой, тогтвортой байх ёстой билээ.

1990-ээд оноос хойш Монголд хамгийн их хөрөнгө оруулсан таван улс бол Канад, БНХАУ, Нидерланд, Люксембург, Сингапур юм. Эдийн засаг үлэмж хэмжээгээр өссөн 2011 онд ГШХО нь ДНБ-ий өсөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлж байжээ. Монгол руу чиглэсэн ГШХО-ын 70 орчим хувь уул ▶

► уурхайд ногдож, ихэнх хувийг нь БНХАУ, Канадын компаниуд хийж байсан юм. Гэхдээ уул уурхайн салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалт татах нь бусад салбарын хөгжил буурах, гадаадын компаниуд ихээр орж ирэх зэрэг олон сөрөг үр дагавартай.

Одоо ч гэсэн Монголын эдийн засаг уул уурхайн салбараас ихээхэн хамаарч байна. Экспортын 90 орчим хувийг нүүрс, зэс, газрын тос, төмрийн хүдэр, алт эзэлж, ДНБ-ий 40 гаруй хувийг бүрдүүлдэг. 2020 оны эхний зургаан сард экспорт 40 гаруй хувиар багасч, эдийн засгийн гарц өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 9.7 хувиар буурчээ. Эл бууралтын гол шалтгаан нь БНХАУ-ын түүхий эд, кокжсон нүүрсний эрэлт эрс багассантай холбоотой юм. Цаашид үүнтэй төстэй бууралтаас сэргийлэхийн тулд бусад салбарыг хөгжүүлэх шаардлагатай. Үүнийг зөвхөн ГШХО-ын тусламжтайгаар мөн сайтар төлөвлөсөн хөрөнгө оруулалтын системтэй бодлогоор дамжуулан хэрэгжүүлэх боломжтой билээ.

Нэг салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалтыг сайтар төлөвлөсний үндсэн дээр татаж чадвал бусад салбарт ч эерэг нөлөө нь мэдрэгдэх учиртай. Барилга, санхүү, үйлчилгээний салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирэх нь бусад салбарт маш их эерэг нөлөө үзүүлдэг. Улмаар энэ нь эргээд тэдгээр салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалт татах боломжийг олгодог байна. Барилгын салбарын хөрөнгө оруулалтын бусад салбарт үзүүлэх нөлөө нь маш их бол уул уурхайн салбарт татсан ГШХО нь барилга, тээвэр, менежментийн үйлчилгээнээс бусад салбарт маш бага дам нөлөө үзүүлдэг юм.

Түүхий эдийн экспортоос хамааралтай улсуудын макро эдийн засаг ихэнхдээ тогтворгүй байдаг бол Монголын хувьд энэ байдал нь тэдгээр улстай харьцуулахад бүр их байна. Investment Monitor-ийн Mining Vulnerability Index-ээс үзвэл уул уурхайн салбарт хэрэв уналт тохиовол хамгийн их хохирох улс нь Монгол ажээ.

Монгол Улсын хөгжлийн гол саадуудын нэг бол хөрөнгө оруулалт хийх сангууд цөөн байгаа нь юм. Дэлхийн Банкнаас гаргасан судалгаанаас үзвэл Монгол Улс 2004 оноос хойш 28 тэрбум ам.долларын эрдэс бүтээгдэхүүн олборлосноос 2019 оны байдлаар ердөө 200 сая ам.долларыг Тогтворжуулалтын сан болон Ирээдүйн өв сандаа

хадгалаад байна. Монголын эрдэс бүтээгдэхүүний нөөц дундарч байгаа учраас тус улс “баялгийн хараал”-д өртөж, түүхий эдээс хэт хамааралтай, эдийн засгийн бусад салбараа хөгжүүлж чадаагүй хэвээр үлдэх эрсдэлтэй тулгарлаа. Уул уурхайгаас олсон орлогын маш бага хэсгийг хадгалж үлдсэнээс шалтгаалж ирээдүйд хөрөнгө оруулах дотоодын мөнгөн хөрөнгө дутагдалтай хэмжээнд хүрч, ингэснээр ГШХО нь тус улсын хөгжилд бүр ч чухал болж ирлээ.

Монголын жижиг, дунд үйлдвэрлэгчид 16.5 орчим хувийн хүүтэй зээл авдаг бол хадгаламжийн хүү 2020 онд ердөө 10.26 хувьтай байв. Энэ нь хүн амын 28.5 хувь ядуурлын шугамаас доогуур амьдардаг тус улсад мөнгөө хадгалах, хөрөнгө оруулах сонирхлыг бууруулав. 14-ээс дээш насны монголчуудын 92.7 хувь нь банкинд данстай боловч хүн амын ердөө 23.7 хувь нь хадгаламжийн данстай аж. Хадгаламжийн хүү бага, хөрөнгө оруулалтын эрэлт ихээс шалтгаалж ГШХО нь Монгол Улсад нэн чухал болж байна. Банкуудад хангалттай хэмжээний зээл гаргах хөрөнгө байхгүй учир хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр нь ГШХО болохоос өөр аргагүй юм.

Монгол Улсад бүртгэлтэй 13 арилжааны банк нь санхүүгийн системийн 96 хувийг эзэлдэг бөгөөд банкны нийт зээлийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ нь 50 орчим хувь. Тиймээс ЖДҮ эрхлэгчдэд банкнаас зээл авах нь тун хэцүү. Үүнээс шалтгаалж ЖДҮ эрхлэгчид нь том компаниудтай харьцуулахад банкны бус санхүүжилтээс ихээхэн хамааралтай байна.

Санхүүгийн салбарт ГШХО татах нь бусад салбарт жигд нөлөө үзүүлдэг. Тиймээс санхүү, болон үйлдвэрлэлийн салбарт ГШХО татахыг дэмжвэл Монголд гадаадын хөрөнгө оруулалт улам “солонгорох” боломжтой юм. Энэ нь инновац, технологи, мэдлэгийг дамжуулах, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн холболтыг сайжруулах, босоо төрөлжилтийг олшруулахад ихээхэн дэмжлэг болох билээ. ■

Уул уурхайгаас олсон орлогын маш бага хэсгийг хадгалж үлдсэнээс шалтгаалж ирээдүйд хөрөнгө оруулах дотоодын мөнгөн хөрөнгө дутагдалтай хэмжээнд хүрч, ингэснээр ГШХО бүр чухал болж ирлээ.

Төсөл, хөтөлбөр

Хөгжлийн хөшүүрэг- Мега төслүүд

Хөгжиж буй орнууд эдийн засгийн голлох салбаруудаа тодорхойлж, тэдгээрт түшиглэсэн төсөл хөтөлбөр боловсруулан гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах замаар хөгжлийн тогтвортой байдлаа хадгалдаг. Харин манай улсын хувьд, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 70 хувийг уул уурхай, газрын тосны салбар эзэлж байна.

Үнэхээр ч уул уурхайн салбарт гадны хөрөнгө оруулагчдыг татах хэд хэдэн шалтгаан бий. Гэхдээ эл салбарын хөгжлийг дагаад дэд бүтцийн асуудлууд зайлшгүй гарч ирдэг. Уул уурхайг тойрсон дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтууд нь хөрөнгө оруулалт татах ихээхэн боломжуудыг нээн өгч буй. Эрчим хүч, цахилгаан станц, зам тээвэр, боловсруулах үйлдвэр, усжуулах систем зэрэг бүтээн байгуулалтад хөрш

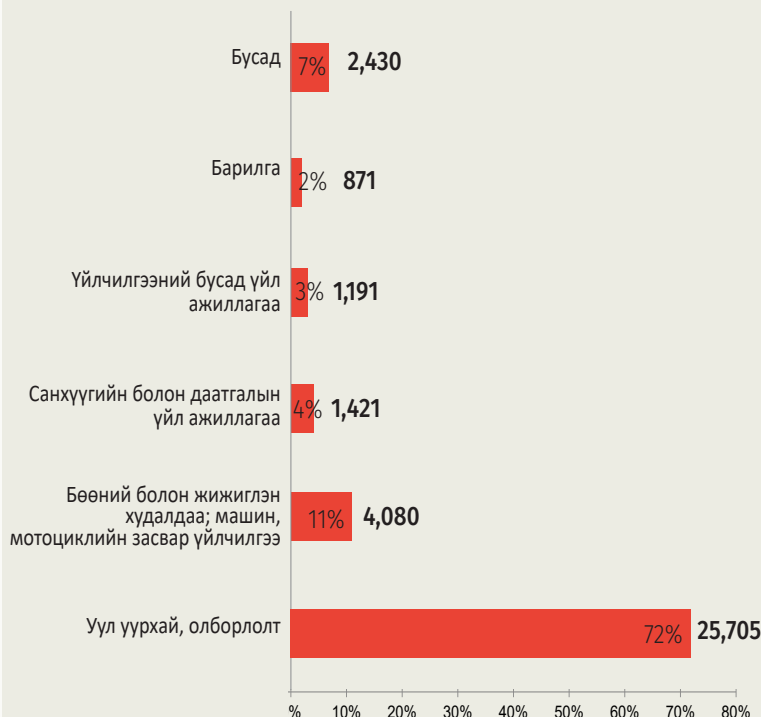
орнууд болон бусад улсаас хөрөнгө оруулалт татах бүрэн боломжтой гэдгийг мэргэжилтнүүд онцолдог.

Мега төслийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, нэг төсөлд ногдох санхүүжилт сүүлийн жилүүдэд хурдацтай өсч байна. McKinsey институтийн судалгаанд дэлхийн дахинд эрчим хүч, дэд бүтэц, уул уурхай, үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбоотой хөрөнгө оруулалт 2030 он гэхэд хоёр дахин нэмэгдэх төлөвтэй байгааг дурджээ. Тэр дундаа дэд бүтцийн салбарын хөрөнгө оруулалт жилд дунджаар 3.4 тэрбум ам.долларт хүрэх бөгөөд голлон том хэмжээний төслүүдэд чиглэх төлөвтэй байна гэж үзжээ.

Нэг тэрбум ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалт шаардсан төслийг олон улсад мега төсөл гэж үздэг. Гэхдээ зарим улсад 500 сая доллароос дээш бол мега төсөл гэж нэрлэдэг аж. “Манай улсын хувьд зах зээл нь жижиг, хүн ам цөөн учраас хэр баргийн төслүүд мега төсөлд тооцогдоно” хэмээн Монгол Улсын Ерөнхий сайд асан М.Энхсайхан тодорхойлж байлаа. Гэхдээ үр дүн, үргэлжлэх хугацаа, амжилтгүй болсон тохиолдолд гарах сөрөг үр дагавар, хэрэгжүүлэгчийн санхүүгийн чадавх зэрэг нь энгийн төслөөс ялгаатай.

Мега төслүүдэд зардал хэтрэх, хугацаа сунах, үйлдвэрлэл төлөвлөснөөс бага байх нийтлэг хандлага байдаг. Үүнийг “Мега төслийн төмөр хууль” гэж нэрлэдэг талаар Монгол банкны Судалгаа статистикийн газрын судалгаанд дурьдсан байдаг. Бид мега төслүүдээ амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд төлөвлөгөөгөө сайн боловсруулж, цаг алдахгүй гэхдээ бас яаралгүй маш нарийн судалгаатай хандах хэрэгтэй. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалт татахын тулд хууль, эрх зүйн асуудлаа зөв болгох, улс төрийн ямар нэг эрсдэлгүй орчныг бий болгох шаардлага бий. Гэхдээ асуудлыг өөр хооронд нь уялдаа холбоотой шийдэх нь зүйтэй. Мега төсөлд нөлөөлдөг хүчин зүйлүүд асар их байдаг ч хамгийн гол нь бодлого төлөвлөлт, төслийн боловсон хүчин, менежмент, эрх зүйн таатай орчин юм. ►

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татдаг топ 5 салбар

Эх сурвалж: Үндэсний хөгжлийн газар

► Манай улс 2013 онд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг шинэчлэн баталж түүнээс хойш зургаан удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Тухай бүр хуулийн нэр томъёог өөрчлөх, хөрөнгө оруулалт хариуцсан байгууллагыг өөрчлөх зэрэг бүтцийн өөрчлөлттэй холбоотой өнгөц өөрчлөлт хийж байжээ. Түүнээс бус реформын шинжтэй цогц өөрчлөлт хийгдээгүй.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах ямар шаардлага бий болоод байгаа талаар Үндэсний хөгжлийн газрийн дарга Х.Батжаргал “Энэ бол зөвхөн хуулийн хэдэн зүйл заалт өөрчлөөд болох асуудал биш. Хөрөнгө оруулалтын суурь өөрчлөлтийг цогцоор нь шинэчлэх асуудал яригдаж байна. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиас гадна Татварын тухай хууль, Газрын тухай хууль, Дипломат албаны тухай хууль зэрэг дагалдах хуулиудад ч нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлагатай” гэсэн юм.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулинд нэмэлт өөрчлөлт оруулах бол бидний хийх ёстой ажлын зөвхөн эхлэл. Одоогийн хууль дахь хөрөнгө оруулалтын 100 мянган ам.долларын заагт ач холбогдол өгөх ч шаардлагагүй юм. Харин тухайн хөрөнгө оруулагч Монгол Улсад хэдэн ажлын байр бий болгосон, хэр хэмжээний татвар төлсөн, хэр тогтвортой үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь хамгийн чухал. Үүнийг нь үндэслэн Монгол улсад урт хугацаанд оршин суух, хөрөнгө оруулагчийн гэр бүлийн визийн асуудлыг шийдвэрлэх юм. Энэ бүгдийг цогцоор нь шийдсэний дараа мега төсөлд хөрөнгө оруулалт татах асуудал хялбар болно.

Тэгвэл манай улсад нэг тэрбум ам.долларт хүрэхгүй төсөвтэй ч нийгэм, эдийн засаг, улсын төсөвт үзүүлэх нөлөөгөөрөө өндөр ач холбогдолтой 30 гаруй төсөл бий. Тэдгээрийн заримынх нь техник эдийн засгийн үндэслэл хийгдэж, хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах шатандаа явж байгаа юм.

Тавантолгойн цахилгаан станц

Цар тахлын үед манай улсад гадаадын хөрөнгө оруулалт татаж буй цөөн төслийн нэг нь Оюу толгой. 2010-2020 оны хооронд Оюу толгой компанийн дотоодод зарцуулсан мөнгөн хөрөнгө 11,6 тэрбум ам.долларыг давснаас 4.5 тэрбум ам.доллар нь сүүлийн таван жилд ногдож байгаа юм.

Оюу толгой төсөл 2016-2020 оны хооронд 650 сая ам.долларын эрчим хүчийг БНХАУ-ын Өвөр Монголын

эрчим хүчний системээс худалдан авчээ. Үүнээс харахад жилд ойролцоогоор 160 сая ам.долларыг эрчим хүч худалдаж авахад зарцуулж байна. Хэрэв Тавантолгойн цахилгаан станц ашиглалтад орвол төдий хэмжээний мөнгө дотоодод үлдэнэ.

Мөн өмнийн говьд уул уурхайн эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэр бий болох, нүүрс тээвэрлэлтийн зардлыг хэмнэх боломж бүрдэх юм. Цаашлаад цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын алдагдлыг бууруулах, ажлын байр бий болох, жижиг дунд үйлдвэрлэл хөгжихөд эерэг нөлөө үзүүлэх ихээхэн ач холбогдолтой төсөл билээ. Тийм ч учраас Засгийн газраас ойрын хугацаанд тус төслийг эхлүүлэхэд ихээхэн анхаарч ажиллах талаар Эрчим хүчний сайд Н.Тавинбэх арваннэгдүгээр сарын эхээр мэдэгдсэн. Энэ хүрээнд түлхүүр гардуулах гэрээгээр

Тавантолгойн цахилгаан станцын барилгын ажлыг гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах 90 хоногийн хугацаатай олон улсын нээлттэй тендер зарлаад байгаа. Тендерийг амжилттай зохион байгуулснаар 2022 оны эхний улиралд багтаан гүйцэтгэгчтэй барилга угсралтын ажил гүйцэтгэх гэрээг байгуулахаар төлөвлөжээ. Ингэснээр 2025 онд 450 МВт-ын шинэ дулааны цахилгаан станц, 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамыг байнгын ашиглалтад хүлээн авах юм байна. Төслийн санхүүжилтийн 30 хувийг “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК санхүүжүүлэх аж. Үлдсэн санхүүжилтийг Засгийн газрын баталгааг үндэслэн тендерт оролцогч өөрөө гаргах юм. ►

2022 оны эхний улиралд багтаан барилга угсралтын ажил гүйцэтгэх гэрээг байгуулна

Дэлхий дахинд эрчим хүч, дэд бүтэц, уул уурхай, үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбоотой хөрөнгө оруулалт 2030 он гэхэд хоёр дахин нэмэгдэнэ

► Манай хөршүүд эрчим хүчний аюулгүй байдалдаа санаа зовж, бүс нутгийн хамтын ажиллагааг маш хүчтэй явуулж байна. Энэ боломжийг манай улс ч гэсэн ашиглаж Тавантолгойн цахилгаан станц барих төсөлд гадаадын хөрөнгө оруулалт татах замаар эрчим хүчний салбарыг найдвартай болгох хэрэгтэй. Эл төсөл амжилттай хэрэгжсэнээр эрчим хүчний салбарт биеллээ олоогүй олон төслийн ирээдүйд эергээр нөлөөлөх мессежийг гадаадын хөрөнгө оруулагчдад өгөх нь дамжиггүй юм.

Зэс хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр

Төслийн урьдчилсан ТЭЗҮ-ээс үзвэл тус төсөлд 1.9-2.1 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт шаардлагатай бөгөөд төслийг хэрэгжүүлснээр жилд нэг сая.тн зэсийн баяжмал боловсруулж 257 мянган тонн катодын цэвэр зэс, 5,7 тонн алт, 57 тонн мөнгө үйлдвэрлэх юм. Цэвэршүүлсэн алт, мөнгийг Монгол банкинд нийлүүлж, борлуулалтын орлого нь 1,638,7 сая ам.доллар байхаар тооцож байгаа аж.

Оюу толгойн далд уурхай ашиглалтад орсноор 2022-2025 онд жилд 1.8-2 сая тонн зэсийн баяжмал

гаргах бөгөөд тус үйлдвэрт цэвэршүүлэн 99,999 хувийн сорьцтой зэс, алт, мөнгийг ялган авах юм. Зэсийг баяжмал хэлбэрээр экспортлохоос илүү бүрэн боловсруулж, арилжаалах нь манай улсын гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх чухал ач холбогдолтой билээ.

Зэсийн хэрэглээний 45 хувийг БНХАУ дангаараа эзэлдэг. Тиймээс Хятадын хөрөнгө оруулагчид зэс хайлуулах үйлдвэрт хөрөнгө оруулах сонирхол өндөр байгаа гэдгийг төслийн нэгжээс мэдээлсэн. Одоогоор хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор хөрөнгө оруулагчийн сонгон шалгаруулалтыг олон улсад мөрдөгдөж байгаа жишиг аргачлалын дагуу явуулж эхэлжээ. Энэ хүрээнд БНХАУ, Герман, Япон улсын долоон компани саналаа ирүүлээд байгаа аж. Түүхий эдийн нийлүүлэлт баталгаатай гэдэг утгаараа зэс хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр нь хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг ихээхэн татах боломжтой юм. Үйлдвэрийн нийт хувьцааны 10-аас доошгүй хувийг хөрөнгө оруулалтын зардал гаргахгүйгээр, төр үнэ төлбөргүй эзэмших байдлаар гэрээ хийн ажиллах чиглэлийг баримталж байгаа бөгөөд сонгон шалгаруулалтыг 2022 оны эхний улиралд зохион байгуулахаар төслийн нэгж ажиллаж байна. ►

Зэс хайлуулах, боловсруулах үйлдвэрийн төслийн хөрөнгө оруулагчийн сонгон шалгаруулалт явагдаж байна

► Нүүрсний давхаргын метан хийн төсөл

Монгол Улс хүрэн нүүрсээ боловсруулж, байгалийн хий үйлдвэрлэх нь хамгийн үр ашигтай гэсэн судалгаа, тооцоолол бий. Тиймээс төрийн өмчит “Эрдэнэс Метан” ХХК-ийг байгуулж, 2017 онд Тавантолгойн бүлэг ордод нүүрсний давхаргын метан хийн эрэл, хайгуулын ажил эхлүүлсэн. Судалгаагаар тус орд газарт метан хийн нөөц байгааг тогтоож, 2019 онд хайгуулын ажлыг “Эрдэнэс Метан” ХХК улсын төсвөөс хөрөнгө гаргалгүй 100 хувь гадаадын хөрөнгө оруулалтаар Австралийн “Жэйд Метан” ХХК-тай хийж гүйцэтгэсэн. Улмаар нээлтэй сонгон шалгаруулалтын дүнд Австралийн “Жэйд Метан” ХХК хайгуулын ажлыг гурван жилд багтаан дуусгах үүрэг хүлээсэн гэдгийг төслийн нэгж онцолсон. Нөөц тогтоогдсон тохиолдолд нүүрсний давхаргын метан хий олборлож, эрчим хүчний тодорхой хэсгийг дотоодоос хангах, улмаар экспортлох, шинээр олон ажлын байр бий болох, нийслэлийн агаарын бохирдлыг бүрэн шийдэх боломжтой юм.

“Жэйд Метан” ХХК өнгөрсөн аравдугаар сард Австралийн хөрөнгийн биржид хувьцаа гаргаж, эл төсөлд 5.4 сая ам.долларыг татан төвлөрүүлж

чаджээ. Биржийн дүрмээр татан төвлөрүүлсэн хөрөнгийг зөвхөн төслийн зорилгоор зарцуулагдах ёстой гэдгийг төслийн удирдлагын зүгээс онцолсон. Мөн хөрөнгө оруулагч талын Австралийн Хөрөнгийн бирж дээр бүртгүүлж байгаа үйл явдлыг хоёр өнцгөөс харах нь зүйтэй гэв. Нэгдүгээрт, хөрөнгө оруулагч талын үйл ажиллагаа, аливаа хөрөнгө мөнгөний зарцуулалт ил тод, нээлттэй болж байна. Өөрөөр хэлбэл, төсөлтэй холбоотой бүх зардал, зарцуулалт “шилэн” болж байгаа юм. Нөгөө талаар биржид бүртгүүлснээр хувьцаагаа чөлөөтэй арилжаалах эрхтэй болж, ингэснээр хөрөнгө оруулагч талын санхүүгийн чадавх нэмэгдэнэ. Ингэснээр төсөлд шаардлагатай хөрөнгийг саадгүй гаргаж, төсөл амжилттай үргэлжлэх чухал нөхцөл бүрдэж байна гэсэн үг юм. ■

Нөөц тогтоогдсон тохиолдолд нүүрсний давхаргын метан хий олборлож, эрчим хүчний тодорхой хэсгийг дотоодоос хангах, улмаар экспортлох, шинээр олон ажлын байр бий болох, нийслэлийн агаарын бохирдлыг бүрэн шийдэх боломжтой юм.

Нөөц тогтоох өрөмдлөгийн ажлыг өнгөрсөн сарын 28-нд “Жэйд Метан” ХХК эхлүүлжээ

Анхаарлын төвд

“Улайссан” койн, токenuуд

Олон улсын хандлага

Олон улсын санхүүгийн зах зээлд 7600 орчим крипто койн, токен “эргэлдэж”, үнэлгээ нь 2.7 их наяд ам.доллар буюу дэлхийн санхүүгийн зах зээлийн нийт үнэлгээ болох 250 их наяд ам.долларын 0.08 хувьтай тэнцэж байна. Эзэлж буй хувь нь өчүүхэн хэдий ч сүүлийн таван жилийн хугацаанд крипто зах зээл огцом 143 дахин өссөн, зохицуулалтгүй тул үнийн зохиомол хөөрөгдөлт бүхий манипуляц ихтэй, 95 хувь нь ардаа ямар нэгэн баталгаагүй, 99-өөс дээш хувь нь зургаан сараас дээш хугацаагаар амьдарч чадалгүй идэвхгүй

хэлбэрт шилжиж буй зэргээс үүдэн улс орнууд анхаарч, зохицуулалтын арга хэмжээ авч эхэлсэн.

Хамгийн ойрын жишээ гэвэл арваннэгдүгээр сарын 12-нд Энэтхэгийн Ерөнхий сайд Н.Моди крипто зах зээлийг зохицуулах хуулийг яаралтай хэлэлцүүлэх үүргийг парламентдаа өгсөн бол үүнээс хэд хоногийн өмнө АНУ-д “Infrastructure Bill” батлагдсанаар крипто биржүүд хэрэглэгчдийнхээ мэдээллийг өгөх, 10 мянган ам.доллараас дээш гүйлгээг бүртгүүлэх, олсон орлогоос татвар төлөх зохицуулалтыг мөрдөхөөр болов.

Зүүн болон Зүүн Өмнөд Азийн орнуудын интернэтийн хэрэглээ дэлхийн дунджаас өндөр, интернэт хэрэглэгчдийнх нь 80 хувь онлайн худалдаа, онлайн төлбөр тооцоог тогтмол ашигладаг тул крипто койн, токены халуурал энэ ►

Одоогийн крипто койн, токenuуд цаашид хэрэглээнд байх уу, эсвэл хориглогдох уу гэдэг нь хөрөнгө оруулагчдын хувьд томоохон асуудал.

► бүс нутгуудад эрчтэй явагдаж, 2017-2019 онд оргил үедээ хүрсэн юм. Үүнээс үүдэлтэйгээр “ASEAN+3” орнууд крипто гүйлгээ хийгчдийн албан ёсны бүртгэл, арилжааны дүн болон давтамж, крипто хэрэгсэл зах зээлд гаргагчдын мөрдөх дүрэм, хөрөнгө оруулалтын минимум хэмжээ, заавал байлгах ёстой нөөц, жижиг хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах шийдэл зэрэгт хатуу хяналт тавих болсон. Ялангуяа Сингапур крипто койн, токеныг санхүүгийн зах зээлд мөрдөгдөж буй бүхий л хуулийг дагаж мөрдөх зохицуулалт хийж өгсөн нь нэг талаас хатуу боловч нөгөө талаас крипто зах зээлийн чөлөөт өрсөлдөөнийг бүрдүүлсэн юм. Харин Тайланд, Индонез, Малайз, Филиппин зэрэг улс крипто хэрэгсэл ашиглан мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, татвараас нуугдах, авлига авах болон өгөх гэмт хэргээс сэргийлэх зорилгоор өөр өөрийн онцлогт тохирсон зохицуулалт, хяналтын механизмыг 2017 оноос ашиглаж байна.

Цаашид цаасан мөнгийг дижитал мөнгө орлон гарч ирэх нь зайлшгүй болсон өнөөгийн нөхцөлд нийцүүлэн Америк, Хятад, Япон, Англи, Европын холбооны төв банкууд дижитал мөнгө гаргах туршилт эхлүүлжээ. Одоогоор дэлхийн 175 төв банкны 70 орчим хувь нь дижитал мөнгө гаргах бодлогоо боловсруулаад байна. Ийнхүү ойрын ирээдүйд төв банкууд хууль ёсны дижитал мөнгө гаргаж эхлэх нь тодорхой тул одоогийн крипто койн, токеноуд цаашид хэрэглээнд байх уу, эсвэл хориглогдох уу гэдэг нь хөрөнгө оруулагчдын хувьд томоохон асуудал болох юм.

Монголын крипто зах зээл

Монгол дахь крипто хөрөнгө оруулалт дэлхийн чиг хандлагаас ялгаатай бөгөөд нэн эрүүл бус байна. Монгол Улсад крипто зах зээлийн үнэлгээ хоёр их наяд төгрөг букуу нийт хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээний 53 хувь, даатгалын компаниудын орлогын 995 хувь, банк бус санхүүгийн байгууллагын олгосон зээлийн 103 хувьтай тэнцүү хэмжээнд хүрчээ. Эдийн засгийн гол үзүүлэлтүүдтэй харьцуулбал илүү ноцтой дүр зураг тодрох бөгөөд нийт эдийн засгийн 4.9 хувь, иргэдийн хадгаламжийн 17.4 хувь, гадаад валютын албан нөөцийн 16.8 хувь, аж ахуйн нэгж, иргэдийн гар дээр болон харилцах дансанд буй бэлэн мөнгөний 37 хувьтай тэнцэж, насанд

хүрэгчдийн 30 хувь, ажил эрхлэгчдийн 50 хувь ямар нэгэн крипто койн, токеныг дунджаар дөрвөн сая төгрөгөөр худалдаж авсан байна. Энэ бол дэлхийн аль ч улстай харьцуулахааргүй, түүхэнд дахин давтагдах боломжгүй хэт халуурал бий болсныг илтгэж байна.

Дэлхийн жишгээс харахад ихэнх койны амьдрах хугацаа ихдээ зургаан сар байдаг. Үүнээс цааш тэсэх чадвартай нь тун цөөн бөгөөд ихэнх нь идэвхгүй хэлбэрт шилждэг юм. Үүний гол шалтгаан нь бодит хэрэглээ байхгүйтэй холбоотой. Түүнчлэн үнийн хэлбэлзэл хэт ихтэй, тодорхойгүй тул урт хугацааны томоохон хөрөнгө оруулагч байдаггүй. Хамгийн найдвартай гэгдэх биктойноор жишээ авахад сүүлийн таван жилийн хугацаанд нэг өдөрт 10 хувиас дээш үнэ унасан тохиолдол 30 гаруй удаа гарч, нэг өдөрт хамгийн огцомдоо ханш нь 40 хувь унаж байв. Жишээ болгож, койн, токены хөрвөх чадварын үзүүлэлтийг санхүүгийн бусад активтай харьцуулъя. Олон улсын санхүүгийн зах зээлд хамгийн өндөр хөрвөх чадвартай Америкийн бондын зах зээлийн өдрийн арилжаа 450 тэрбум ам.доллар, USD/GBP хослолын дүн 430 тэрбум ам.доллар, Японы Засгийн газрын бондын гүйлгээ 378 тэрбум ам.доллар, S&P 500 үнэт цаасны багц 125 тэрбум ам.доллар, алтны арилжаа 113 тэрбум ам.доллар байдагтай харьцуулахад биткойны эргэлт ердөө 6-17 тэрбум ам.доллар байгаа нь хангалтгүй үзүүлэлт юм. Бусад койн болон токеныг олон улсын санхүүгийн зах зээлийн агуулгаар харах өчүүхэн ч боломж байхгүй.

Мөн дэлхийн олон оронд крипто койн, токен эзэмшигчдийн 70-аас дээш хувь нь биткойн эсвэл этериум зэрэг нэгэнт байр сууриа олсон топ 10-т багтах алткойнуудыг эзэмшдэг. Орлогын хэмжээг нь авч үзвэл, хөрөнгө оруулагчдын дийлэнх нь гар дээрээ нэг сая ам.доллараас дээш бэлэн мөнгөтэй, 100 сая ам.доллараас дээш хөрөнгөтэй баян гэр бүлүүд байна. Харин манай улсад энэ талаарх судалгаа одоогоор алга. Гэлээ ч жижиг хөрөнгө оруулагчид их байгаа нь 400 мянган хүн крипто койн, токен худалдаж авснаас харагдана. Үүний сул тал болон эрсдэл нь жижиг ►

Энэ бол дэлхийн аль ч улстай харьцуулахааргүй, түүхэнд дахин давтагдах боломжгүй хэт халуурал бий болсныг илтгэж байна.

► хөрөнгө оруулагчид үнийн мэдрэмж туйлын бага байдагтай холбоотой юм. Өөрөөр хэлбэл, ханш нь 10 төгрөгөөс нэг төгрөг болж буурахад 100 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулсан хүн ихээхэн алдагдал хүлээх тул болгоомжтой шийдвэр гаргадаг. Харин 20 мянган төгрөг оруулсан хүний хувьд энэ нь тийм ч их бодож, эргэлзэх шаардлагагүй шийдвэр байдаг тул үр дагаварыг үл хайхран сэтгэл хөдлөлөөр, бусдыг дуурайн зах зээлд оролцох хандлагатай байдаг.

Манай эдийн засгийн гол онцлогуудын нэг нь бэлэн мөнгөний улирлын нөлөө маш их байдагт оршдог. Тухайлбал, Шинэ жил, Цагаан сар, Валентин, эмэгтэйчүүдийн баяр, эрэгтэйчүүдийн

баяруудаар иргэдийн бэлэн мөнгөний хэрэглээ огцом нэмэгддэг. Ковидоос шалтгаалаад баяр тэмдэглээгүй хоёр жил болсон иргэдийн хувьд энэ жил өргөн хүрээнд тэмдэглэх биз. Өөрөөр хэлбэл, бэлэн мөнгөнийхөө 37 хувийг аль хэдийн криптод оруулчихсан иргэд хэрэгцээ гармагц

койн, токенуудаа мөнгөжүүлээд эхлэх тэр үеийг одоогийн койн, токенууд давж гарч чадах эсэх нь эргэлзээтэй. Магадгүй крипто зах зээл дээрх хүндрэл Монголын эдийн засаг, санхүүгийн системд ихээхэн дарамт үзүүлэх нь 2022 оны нэг болон хоёрдугаар сараас ажиглагдаж эхлэх магадлал өндөр.

Ийм эрсдэлтэй нөхцөл байдал үүсэхэд зөвхөн койн, токен гаргагчдыг буруутгах нь шударга биш юм. Амар хялбар аргаар хэд нугарсан орлого олох гэсэн, санхүүгийн луйвар гэж цоллосон атлаа худалдан авч шууд бусаар дэмжсэн, бусдын алдах эсэхэд огт санаа зовохгүйгээр ашиг олох эхний хэдэн хүний нэг болох гэсэн бидний сэтгэлзүй үнэхээр аюултай түвшинд хүрчээ. Бид голлон эдийн засаг, санхүү, зах зээлийн эрсдэлд анхаарлаа хандуулдаг ч үнэндээ хамгийн том эрсдэл маань өнөөгийн монголчуудын ёсзүй, ёс суртахуун, хандлагын доройтол болжээ гэдгийг крипто койн, токены халуурал харуулж байна.

Анхаарал татаж буй өөр нэг зүйл нь Монголын

хөрөнгийн зах зээл хөгжиж амжаагүй байтал ямар ч баталгаагүй крипто койн, токенууд уламжлалт санхүүгийн зах зээл дээрх хөрөнгө оруулалтыг шахан гарч ирж буй явдал юм. Энэ нь бодит үйлдвэрлэл эрхэлж, бүтээмжийг нэмэгдүүлж, нэмүү өртөг бий болгодог салбараас зөвхөн үнийн хөөсрөлт, манипуляциас хамааралтай эрүүл бус бүтэц рүү хөрөнгийн эх үүсвэр шилжих эрсдэлийг үүсгэж байна.

Энэ бүхэн улс орны эдийн засгийн урт хугацааны тогтвортой хөгжил, иргэдийн амьжиргааны чанарт сөргөөр нөлөөлөх нь тодорхой. Харин богино хугацаандаа крипто койн, токены хөрвөх чадварын хязгаарлагдмал шинжтэй уялдан иргэдийн хувьд зээлийн олдоц буурах, хүү нэмэгдэх, валютын ханш өсөх, инфляцижих, ажилгүйдэл ихсэх, дотоодын хөрөнгө оруулалт царцах, нийгмийн тогтворгүй байдал газар авах зэрэг муу үр дагавар гарах магадлалтай.

Хүлээлт

400-500 жилийн түүхтэй уламжлалт санхүүгийн зах зээл нь дотроо хөрөнгө оруулалтын болон арилжааны банк, хөрөнгийн зах зээл, даатгал, үл хөдлөх хөрөнгө, түүхий эд, дериватив, гадаад валютын зах зээл гэсэн өргөн фронтоор хүний амьдралын бүхий л түвшинд хүрч нөлөөлдөг хатуу стандарт бүтээгдэхүүн үйлчилгээтэй, үйл ажиллагааны тогтсон процесс дараалалтай, хууль эрхзүйн зохицуулалттай тодорхой экосистем бүхий шийдвэр гаргалтын нэгдсэн платформ юм. Харин блокчэйн технологид суурилсан уламжлалт бус санхүүгийн экосистем нь одоогоор крипто төлбөрийн хэрэгсэл, крипто зээллэгийн хүрээнд хязгаарлагдмал байгаа ч ирээдүйд санхүүгийн зах зээлийг эрс өөрчлөхөөр тасралтгүй хөгжиж байна.

Технологийн лидерүүдийн төсөөлж буйгаар блокчэйн суурилсан уламжлалт бус санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтэц 2030 оны орчим үндсэн гольдролдоо орж, санхүүгийн зах зээлд тэсрэлт хийх магадлалтай аж. Блокчэйн технологийг дан ганц санхүүгийн салбараас гадна бусад олон салбарт хөгжүүлж буй. Гэвч блокчэйн нь хөгжлийн эхний үе шатандаа явж буй технологи бөгөөд ямар аргаар хөгжүүлэх, үр дүнг нь хэрхэн үнэлэх, яаж зохицуулах зэрэг олон асуудал тодорхойгүй байна. ■

Үнэндээ хамгийн том эрсдэл маань өнөөгийн монголчуудын ёсзүй, ёс суртахуун, хандлагын доройтол болжээ гэдгийг крипто койн, токены халуурал харуулж байна.

Банкуудын хувьчлал

“Дархлаа”-г тэтгэх шинэтгэл

Энэ оны зургадугаар сарын 30-ны байдлаар банкны салбарын нийт активын хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 17 хувиар өсөж, 39.7 их наяд төгрөгт хүрчээ. Үүний 90 гаруй хувийг системийн нөлөө бүхий таван банк бүрдүүлж байна.

Галт тэрэг хөдөлсөн

Манай улсын санхүүгийн салбарын гол тоглогчид бол банкууд. Өнөөдрийн байдлаар арилжааны 12 банк 1400 шахам салбар нэгжээрээ дамжуулан 3.1 сая хадгаламж эзэмшигч, 1.4 сая зээлдэгчид үйлчилж байна. Улсын төсвөөс бараг гурав дахин их мөнгө банкны салбарт эргэлдэх болов. Монголбанкны судалгаагаар энэ оны зургадугаар сарын 30-ны байдлаар банкны салбарын нийт активын хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 17 хувиар өсөж, 39.7 их наяд төгрөгт хүрчээ. Үүний 90 гаруй хувийг системийн нөлөө бүхий таван банк бүрдүүлж байна. Энэ бол банкны салбар, тэр дундаа системийн нөлөө бүхий банкууд хэрхэн өргөжин тэлснийг харуулах бодит тоо.

Харьцуулбал 30 жилийн өмнөх банкны салбарын дүр төрх тэс өөр. Монгол Улс 1990 онд төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засагт шилжсэн нь банкны салбарыг сууриар

нь өөрчилсөн. Эдийн засгийн шилжилтийн өмнө БНМАУ-ын банк дангаар үйл ажиллагаа явуулж байсан бол 1991 оноос хоёр шатлалт тогтолцоонд шилжиж, төв банк болон арилжааны банкууд зэрэгцэн орших болсон. Алдаа оноо хосолсон, басхүү хөгжлийн төлөө тэмүүлсэн энэ 30 жилд 35 банк байгуулагдсанаас 20 гаруй нь хаалгаа барьжээ.

1990-ээд оны “их шалгарал”-ын дараа банкны салбар хөл дээрээ бат зогсож, өнөөгийн байр сууриа олж чадсан. Одоо дахиад өсөх хэрэгтэй. Гэвч өсөлтийн орон зайд тээг гарч ирэв. Энэ нь банкны засаглалтай холбоотой. Тодруулбал, арилжааны банкуудад гурав хүртэлх тооны хувьцаа эзэмшигч хувьцааны 90-ээс дээш хувийг эзэмших нь түгээмэл болж, банкуудын өсөлт саарчээ. Ийнхүү 30 жил нэг жимээр замнасан банкны салбарынхан салаа замын уулзварт тулж ирснээр хэлбэрээ ч, хувь эзэмшлээ ч өөрчлөх ёстой болов.

Банкны салбарын шинэтгэлийн талаар гурван ►

► жилийн өмнөөс эрчимтэй ярих болж, энэ оны нэгдүгээр сарын 29-ний өдөр Улсын Их Хурлын нэгдсэн чуулганаар “Банкны тухай хууль”-ийг шинэчлэн баталсан. Түүхэн гэж болох шинэтгэлийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин ийн бүрдсэнээр банкны салбарыг ирээдүйд хүргэх “галт тэрэг” өртөөнөөсөө хөдөлсөн юм.

Хувь эзэмшлийн тусгал...

Банкны салбарын 30 жилийн дараах эл “дархлаажуулалт”-ын гол зорилго нь хувь эзэмшлийн төвлөрлийг бууруулах. Үүний тулд ХХК хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулж буй арилжааны банкуудыг ХК болгоно. Шилжилтийн хамгийн гол арга хэмжээ бол IPO буюу банк хувьцаагаа олон нийтэд санал болгох үйл явц юм. Ингэснээр хувь эзэмшлийн төвлөрөл саарна хэмээн эдийн засагчид үзэж буй. Цөөн тооны нөлөө бүхий хувьцаа эзэмшигчтэй байх нь банкны хөгжилд олон талаар чөдөр болдгийг олон улсын туршлага харуулдаг.

Тухайлбал, Ойрхи дорнодын орнуудад банкны хувь эзэмшлийн төвлөрөл өндөр байх тусам санхүү, төлбөрийн чадваргүй болох эрсдэл нь нэмэгдэж байсныг олон улсын судалгаанд дурджээ. Европт хувь эзэмшлийн төвлөрөл өндөртэй банкууд орлогоо тогтвортой харагдуулахын тулд зээлийн эрсдэлийн санг өөрсдийн үзэмж, тооцоололд үндэслэн тогтоодог аж. Түүнчлэн ХХК хэлбэртэй Европын банкуудад томоохон хөрөнгө оруулагч, санхүүгийн

Цөөн тооны нөлөө бүхий хувьцаа эзэмшигчтэй байх нь банкны хөгжилд олон талаар чөдөр болдгийг дэлхий нийтийн туршлага баталдаг.

бус компаниуд нь их хэмжээний хувь эзэмшдэг байх тусмаа илүү эрсдэлтэй стратеги баримтлах, үйл ажиллагаа эрхлэх хандлагатай байжээ.

Манай улсын хувьд, Сангийн яам болон Хадгаламжийн даатгалын корпорацийн эзэмшилд байдаг Төрийн банк системийн нөлөө бүхий таван банк дундаа өөрийн хөрөнгийн үзүүлэлтээр дөрөвт, чанаргүй зээлийн үзүүлэлтээр Худалдаа хөгжлийн банкны дараа хоёрт орж байгааг энэ оны эхний хагас жилийн тайланд дурджээ.

Мөн арилжааны банкууд Хөрөнгийн биржээс тогтоосон засаглал, ил тод байдлын шаардлагыг дагах үүрэг хүлээдэггүй. Түүнчлэн Монголбанкнаас хийх хяналт шалгалтыг тодорхой давтамжтай байхыг заадаг учир хувь эзэмшлийн төвлөрөл өндөртэй банкуудын эрсдэлтэй үйл ажиллагаанд тухай бүр хяналт тавих боломж хязгаарлагдмал байдаг юм.

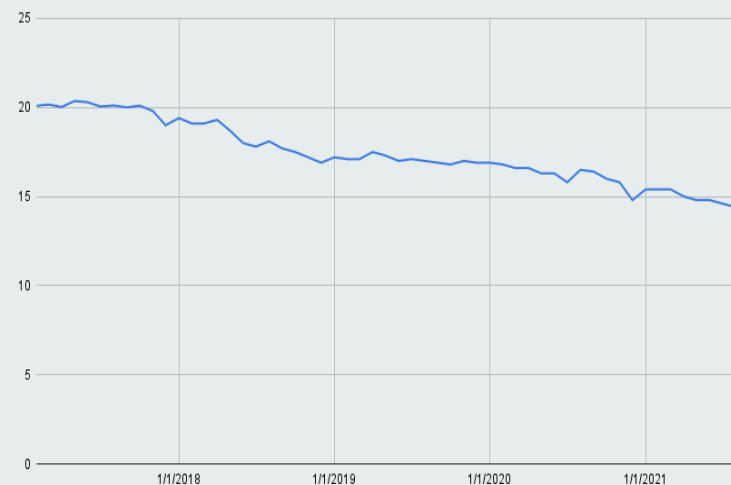
Банкууд ХК болж, шинэ хөрөнгө оруулалт татсанаар банкны өөрийн хөрөнгийн бүтэц, чанар сайжирч, эрсдэл даах чадвар нь нэмэгдэнэ. Түүнчлэн эзэд нь банкны үйл ажиллагаанд хэт оролцох, улс төрийн шахаанд орох, ашиг сонирхлын зөрчилтэй зээл олгох зэрэг сөрөг байдлаас бүрэн сэргийлнэ хэмээн эдийн засагчид үзэж буй.

Зээлийн хүүг хазаарлана

Банкны салбарын шинэтгэлийн цаана асар том нэг зорилго бий. Энэ бол улс төрчдийн популизмын гол бай болсон зээлийн хүүг бууруулах юм. Сүүлийн 30 жилийн хугацаанд зээлийн хүү 300 хувиас 15 хувьд хүрч буурсан ч бусад улс оронтой харьцуулахад өндөр хэвээр. 2010-2019 оны дунджаар зээлийн хүү 18.6 хувь байгаа нь Дэлхийн Банкны мэдээллийн санд бүртгэлтэй 140 гаруй улсаас эхний 20-д багтах үзүүлэлт юм. Тийм ч учраас манай улс Зээлийн хүүг бууруулах стратеги боловсруулж, 2018 оноос хэрэгжүүлж эхэлсэн. Сүүлийн таван жил 20 хувиас 15 хувь болж буурсан хурдаа хадгалбал 2023 оны сүүлчээр зээлийн хүү 12 хувьд хүрч буурах боломжтой гэсэн таамаглалыг Монголбанкны зүгээс дэвшүүлээд байна.

Зээлийн хүүг бууруулах стратегийг банкны шинэтгэлийн талаарх яриа эрчимжих үеэс буюу 2018 оноос хэрэгжүүлсэн. Тухайн үед манай улсын банкны салбарт активын чанарын үнэлгээг хийж, тус үнэлгээнд суурилан банкны салбарын шинэтгэлийг төлөвлөж эхэлсэн юм. Гэхдээ зээлийн

Зээлийн хүүгийн бууралт

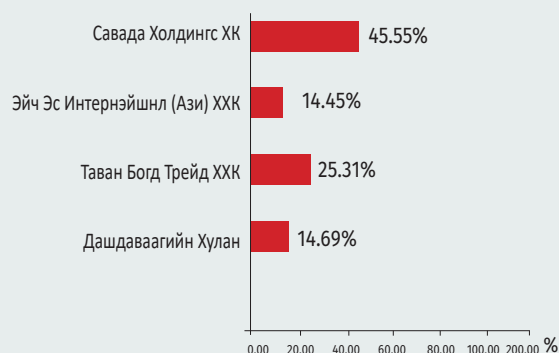
► хүүг бууруулах цор ганц алхам нь банкны салбарын шинэтгэл биш. Цогцоор нь авч үзвэл, зээлийн хүү буурах макро орчныг бүрдүүлэх, мөнгөний бодлогын хүүний шилжих нөлөөг нэмэгдүүлэх, банкны салбарын эрсдэл даах чадварыг бэхжүүлж, засаглалыг сайжруулах гэсэн үндсэн гурван чиглэлийн стратеги зорилт бий.

Тэр дундаа банкны нэг өмчлөгчид тавих дүрмийн сангийн дээд хэмжээг хязгаарлах эрх зүйн зохицуулалт бий болгосон нь банкны салбарын шинэтгэл, төдийгүй Зээлийн хүүг бууруулах стратегийн амин чухал хэсэг юм. Гагцхүү зорьсондоо хүрэх эсэх нь ирэх онд хэрэгжих банкуудын IPO, түүний дараах үр дүнгээс хамаарана. ■

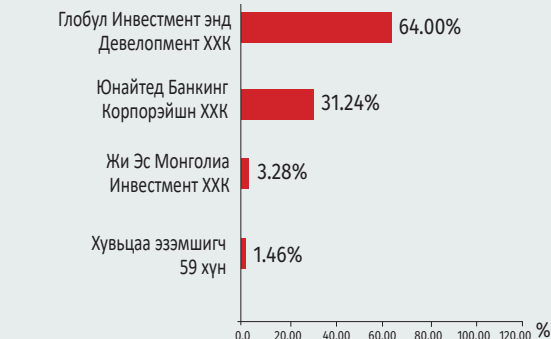
Банкны салбарын шинэтгэлийн ард асар том нэг зорилго бий. Энэ бол улс төрчдийн популизмын гол бай болсон зээлийн хүүг бууруулах явдал юм.

Системийн нөлөө бүхий таван банкны хувьцаа эзэмшигчид

ХААН Банк ХХК-ийн хувьцаа эзэмшигчид

Худалдаа, хөгжлийн банк ХХК-ийн хувьцаа эзэмшигчид

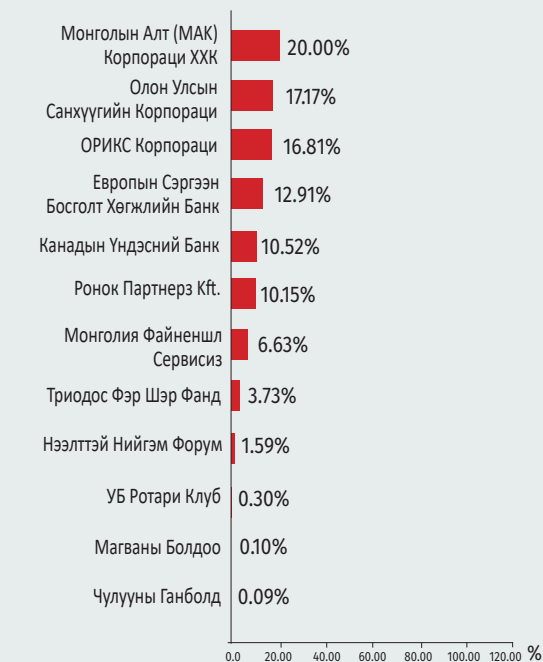
Голомт Банк ХХК-ийн хувьцаа эзэмшигчид

Дүрмийн санд эзэмшиж байгаа хэмжээ

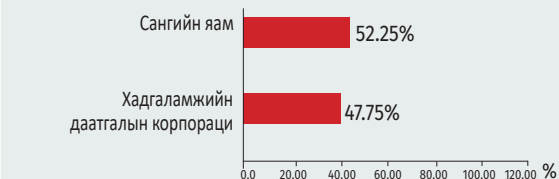

Хас банк ХХК-ийн хувьцаа эзэмшигч

ХасБанк нь Тэнгэр санхүүгийн нэгдэл ХХК-ийн бүрэн эзэмшилд байдаг. Тус компанийн хувьцаа эзэмшигчид нь:

Төрийн банк ХХК-ийн хувьцаа эзэмшигчид

Эх сурвалж:
Тухайн банкуудын нээлттэй мэдээллээс /вэбсайт/ авав

Байр суурь

Б.Лхагвасүрэн: Системийн нөлөө бүхий банкууд ирэх оны долдугаар сар гэхэд IPO хийсэн байх ёстой

Монголбанкны ерөнхийлөгч Б.Лхагвасүрэнтэй ярилцлаа.

-Системийн нөлөө бүхий таван банк ирэх онд IPO хийж, нээлттэй хувьцаат компани болох ёстой. Харин жижиг банкуудын хувьд заавал IPO хийх шаардлагатай юу?

-Системийн нөлөө бүхий банкууд хувьцаагаа олон нийтэд санал болгож, нээлттэй хувьцаат компани болох үйл явц ид өрнөж байна. Энэ бол банкны хоёр шатлалт тогтолцоонд шилжсэн 30 жилийн хугацаанд тохиож буй түүхэн чухал үйл явдлуудын нэг. Тийм ч учраас ирэх оны эдийн засгийн нөхцөл байдал, санхүүгийн зах зээлд энэ үйл явц ихээхэн нөлөөлөх болов уу гэсэн хүлээлттэй байна.

Банкны салбарын шинэчлэлийн эхний алхмыг энэ оны нэгдүгээр сард хийж, Банкны тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Хууль батлагдсаны дараагаар банкуудыг хэрхэн нээлттэй хувьцаат компанийн хэлбэр лүү шилжүүлэх талаар журам

ч гарсан.

Системийн нөлөө бүхий банкууд нээлттэй хувьцаат компани болохын тулд IPO хийх ёстой. Харин жижиг банкууд заавал IPO хийх шаардлагагүй. Гэхдээ биржид бүртгэлтэй байх ёстой. Мөн жижиг банкууд хаалттай компани болж болно, эсвэл том банкуудаа дагаад нээлттэй ч байж болно. Энэ нь өөрсдийнх нь сонголт. Банкууд хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй болоод ирэхээр манайхаас гадна Санхүүгийн зохицуулах хорооны хяналтад ороод явна. Тэгэхээр хяналтын тогтолцоо сайжирна.

-IPO хийх хугацааг хэдийгээр гэж төлөвлөж байна вэ?

-Банкууд санхүүгийн тайлангаа аудитаар баталгаажуулснаас хойш гурван сарын дотор IPO хийх журамтай. Журмын дагуу олон улсын аудитаар жилийн эцсийн тайлангаа баталгаажууллаа гэхэд ирэх оны гуравдугаар сарын сүүлчээр дүгнэлт нь гарна. Тэгэхээр системийн нөлөө бүхий таван банк ирэх оны гуравдугаар сараас зургадугаар сард IPO хийнэ. Төрийн банкны хувьд ЗГ, УИХ-аас шийд гарч байж, ямар шугамаар IPO хийх нь тодорхой болно. Системийн нөлөө бүхий таван банк хувьцааныхаа 5-15 хувийн хүрээнд IPO хийж, 500-700 тэрбум төгрөг татан төвлөрүүлэх төлөвлөгөө ирүүлчихсэн байна.

-Банкууд нээлттэй хувьцаат компани болсноор салбартаа тулгамдаад буй асуудлыг шийдэж чадах болов уу?

-2018 онд Монгол Улс Олон улсын валютын сангаас хэрэгжүүлсэн

хөтөлбөрийн хүрээнд банкны салбартаа активын чанарын үнэлгээ хийсэн. Энэ үнэлгээг Европын төв банкны аргачлалын дагуу Азидаа анх удаа хийж байлаа. Тухайн үед манай эдийн засаг нэлээд тэлсэн ч нөгөө талд санхүүгийн дэмжлэг олгоход банкуудын хөрөнгө дутагдаж байгаа нь ажиглагдсан. Ингээд банкууд өөрийн хөрөнгөө нэмэгдүүлэх хэрэгтэй болтол бараг бүгдийнх нь хувь эзэмшлийн төвлөрөл хэт өндөр болж таарсан. Тиймээс л салбарын шинэчлэлийн талаар эрчимтэй ярих болсон.

Улмаар бид нэг хувьцаа эзэмшигч банкны 20-иос ихгүй хувийг эзэмших нь зохистой гэж үзсэн. Өөрөөр хэлбэл, нэг банк дор хаяж таван хувьцаа эзэмшигчтэй байх шаардлагатай гэсэн үг. Олон эзэнтэй байх тусмаа банкны засаглал сайжирна. Тэгэхээр энэ үйл явц банкны салбарын цаашдын хөгжилд чухал нөлөө үзүүлэх нь гарцаагүй.

-Банкууд чамгүй хэмжээний хөрөнгө татан төвлөрүүлэхээр байна. Үүнд манай улсын хөрөнгийн зах зээл хэр бэлтгэлтэй байна вэ?

-Бид ажиглаад л байна. Мэдээж 500-700 тэрбум төгрөгний хөрөнгө босгох, ийм хэмжээний хувьцаа арилжих, үнэ тогтох, төлбөр тооцоог нь хийх гэх мэт олон асуудал бий. Бирж энэ бүх асуудлаа өөрөө мэдээд зохицуул гээд орхихгүй шүү дээ. Монголбанкны зүгээс Санхүүгийн зохицуулах хороотой хамтраад үнэт цаасыг хэвийн босгох, бирж дээр үнэ тогтох гээд бүхий л үйл явц дээр хяналт тавиад явна. ■

Байр суурь

Л.Амар: Банкны хувьцаа эзэмших боломж нь хүн бүрт нээлттэй

Монголын банкны холбооны Гүйцэтгэх захирал Л.Амартай ярилцлаа.

-Системийн нөлөө бүхий таван банк нийт хувьцааныхаа 5-15 хувийн хүрээнд IPO хийнэ гэсэн төлөвлөгөөтэй байна. Энэ нь банкны хувь эзэмшлийн төвлөрлийг бууруулахад хэр нөлөөтэй вэ?

-Ирэх оны зургадугаар сарын 30 гэхэд банкууд IPO гаргах ёстой. Эхлээд 5-15 хувийн хэмжээнд хувьцаагаа олон нийтэд санал болгоно. Харин 2023 оны арванхоёрдугаар сарын 31-ний өдрийн дотор нэг хувьцаа эзэмшигч дангаараа болон холбогдох этгээдийнхээ хамт тухайн банкны нийт гаргасан хувьцааны 20 хувиас хэтрэхгүй хэмжээний хувийг эзэмшихээр хуульд тусгасан. Тэгэхээр эхлээд банкууд дээр дурдсан тодорхой хэмжээгээр хувьцаагаа гаргаад, дараа нь нэг хувьцаа эзэмшигчийн хувийг 20 хүртэлх хувьд хүргэх байдлаар энэ үйл явц үргэлжилнэ гэж ойлгож болно.

-Банкны IPO зөвхөн том хөрөнгө оруулагч, хадгаламж эзэмшигчдэд

хамаатай, олон нийтэд төдийлөн хүрэхгүй гэсэн шүүмжлэл байна. Жижиг хувьцаа эзэмшигчдийг дэмжиж оролцуулах ямар боломжууд байна вэ?

-Банкны хувьцаа эзэмших боломж нь хүн бүрт нээлттэй. Үүнд, том, жижиг гэж ялгагдах зүйл байхгүй. Иргэдийн хувьд банкны хувьцааг Үнэт цаасны компаниар дамжуулаад анх IPO гаргахад нь авах боломжтой. Мөн Хөрөнгийн бирж дээр хоёрдогч зах зээлийн арилжаанд ороход нь ч худалдаж авах боломжтой. Тэгэхээр банк нээлттэй хувьцаат компани болох энэ үйл явц хэн бүхэнд хамаатай гэж ойлгож болно.

-Хамгийн эхэнд Богд банк IPO хийнэ гэсэн. Одоогоор үйл явц нь ямар түвшинд байна вэ?

-Голомт банк, Хас банк, Хаан банк, Худалдаа, хөгжлийн банкны хувьд Банкны тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд нээлттэй компани болж, хувьцаа гаргах үүрэгтэй. Харин бусад банкуудад нээлттэй, эсвэл хаалттай хувьцаат компани байх сонголт бий. Тухайлбал, Төрийн банк болон Богд банкны тухайд сайн дураар IPO гаргаж байгаа. IPO гаргах хугацааны хувьд, арилжааны банкууд 2022 оны хоёрдугаар улиралд гаргаж эхэлнэ. Учир нь банкууд жилийн эцсийн тайлан, балансаа баталгаажуулж, олон улсын аудитын компаниар аудит хийлгэсний дараа IPO-оо гаргах ёстой.

-Хэт өндөр үнэлгээтэй, ногдол ашиг тараадаггүй, хувьцааны үнэ нь төдийлөн өсдөггүй хувьцаат компаниуд байдаг. Банк хөрөнгийн

зах зээл дээр гарлаа гэхэд ийм байдалд орохгүй гэх баталгаа бий юу?

-Үүнд эргэлзэх зүйл байхгүй. Учир нь банк өөрийн хөрөнгийн харьцаа, шалгуур үзүүлэлт, үнэлгээг өндөр байлгах зохицуулалттай байгууллага. Өөрөөр хэлбэл, Банкны тухай хуулиар банкуудад өөрийн хөрөнгөө өндөр байлгах шаардлага тавьдаг. Угаасаа өөрийн хөрөнгийн үнэлгээ нь өндөр, зохистой харьцаа нь хангагдаж байж үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах боломж бүрдэнэ. Банкууд зах зээлийн үнэлгээгээ хамгийн өндөр байлгахыг хичээж ажилладаг учраас ногдол ашиг тараадаггүй, хувьцааны үнэ нь өсдөггүй хувьцаат компаниудын замаар орно гэж санаа зовох шаардлагагүй юм.

-Банкны засаглал сайжирснаар зээлийн хүү буурна гэсэн хүлээлт бий. Банкууд хувьцаат компани болох нь зээлийн хүү буурахад хэр том түлхэц үзүүлэх вэ?

-Банкууд IPO гаргаснаар банкны үйл ажиллагаа ил тод, нээлттэй болж, хяналтын тогтолцоо илүү боловсронгуй болно. Энэ шинэтгэлийн үр дүнд банкны засаглал сайжирч, санхүүгийн хүртээмжтэй байдал нь нэмэгдэнэ. Ингэснээр банк, санхүүгийн салбарын тогтвортой хөгжлийг дэмжинэ. Ялангуяа хувьцаа эзэмшигчдийн харилцан хяналт тогтсоноор хэн нэгний эрх ашиг давамгайлах байдал арилна. Нөгөө талдаа, засаглал сайжирснаар банкны эрсдэл болон дотоод үйл ажиллагааны зардал буурч, үр ашиг нь нэмэгдэнэ. Энэ хэрээр зээлийн хүү буурахад тодорхой нөлөө үзүүлэх юм. ■

Мөнгөний бодлого

Б.Баярдаваа: Инфляцыг тогтворжуулах нь мөнгөний бодлогын чухал зорилт

Монголбанкны Мөнгөний бодлогын газрын захирал Б.Баярдаваатай ярилцлаа.

-Ирэх оны эдийн засгийн нөхцөл байдлыг нэлээд өөдрөг төсөөлсөн бололтой. 2022 онд баримтлах мөнгөний бодлогын гол онцлог юу вэ?

Инфляцын дарамтгүй эдийн засгийн өсөлт иргэдийн бодит орлого, амьдралын түвшнийг дээшлүүлнэ.

-Цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтийн үед инфляцыг тогтворжуулах нь бодлогын чухал зорилт. Учир нь инфляцын дарамтгүй эдийн засгийн өсөлт иргэдийн бодит орлого, амьдралын түвшнийг дээшлүүлнэ. Тийм ч учраас бид энэ жилээс эхлэн инфляцын зорилтыг дэвшүүлж, зургаан хувийн, нэмэх хасах хоёр хувийн интервалтай байхаар тооцоолсон. Инфляцыг тогтвортой түвшинд барих нь иргэдийн халаасан

дахь мөнгөний үнэ цэнийг л алдуулахгүй байх гол арга. Нөгөөтгээгээр, бизнесийн орчныг тогтворжуулах, макро эдийн засгийг тэтгэх анхдагч суурь нь инфляцтай холбоотой. Монголбанкны зүгээс ирэх оны сүүлийн хагас руу инфляц харьцангуй тогтворжино гэсэн таамаглал дэвшүүлсэн.

Мөн бид ирэх онд эдийн засгийн өсөлт 5.8 хувьтай байна гэж таамагласан. Гэхдээ тодорхой бус байдал багагүй байна. Тухайлбал, дэлхийн зах зээл дээрх нефтийн үнэ, түүнийг дагасан дотоодын бензиний үнэ тодорхой бус байдал үүсгэж байна. Олон улсын тээвэр логистикийн асуудал ч тодорхойгүй байна. Тээвэрлэлтийн хугацаа, үнэ Монголын бизнест төдийгүй энгийн иргэдийн амьдралд ч нөлөөлөөд эхэллээ. Ачаалалтай холбоотойгоор дэлхий дахинд далайн тээврийн үнэ 4-5 дахин өсчихлөө.

Гэхдээ бид ирэх жил эдийн засаг идэвхжинэ гэсэн хүлээлттэй байна. Шалтгаан нь монголчууд бүх нийтээрээ цар тахлын нөхцөл байдалд дасан зохицож байгаатай холбоотой. Өөрөөр хэлбэл, шинэ хэвийн нөхцөл эдийн засагт эергээр нөлөөлнө гэж үзсэн. Мөн бусад улс оронтой харьцуулахад вакцинжуулалт өндөр хувьтай байгаа учраас айхтар хөл хорио тогтоохгүй болов уу. Тэгэхээр энэ бүхэн бүхий л бизнест өсөлт авчирна.

-Эдийн засгийн идэвхжил иргэдийн амьдралд ямар ахиц авчрах бол?

-Ирэх жилийн эдийн засгийн идэвхжил иргэдийн орлого, ажил эрхлэлтэд эерэг нөлөө үзүүлнэ гэж таамаглаж байгаа. Цаашлаад хөдөлмөрийн зах зээлд гарах нааштай үр дүн нь өрхийн хэрэглээ, худалдан авалтад эерэг нөлөө үзүүлнэ гэсэн төсөөлөлтэй байна. Бидний тооцсоноор 2020 оны дөрөвдүгээр улирал, мөн энэ оны эхний хоёр улиралд өрхийн хэрэглээ уналттай байсан. Гэвч энэ уналт эргээд хэвийн төлөв рүүгээ шилжиж байна.

-Эрдсийн бүтээгдэхүүний үнийн хэлбэлзэл ямар түвшинд байна вэ? Ирэх онд уул уурхайн ►

► **бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт үргэлжлэх болов уу?**

-Эрдсийн бүтээгдэхүүний үнэ байнгын хэлбэлзэлтэй байдаг онцлогтой. Хамгийн сүүлийн жишээ гэхэд, 200 ам.доллар хүрч байсан төмрийн хүдрийн үнэ одоо 118 ам.доллар болсон байх жишээтэй. Ер нь хэвийн үед 110-120 ам.доллар байдаг. Тэгэхээр хэвийн түвшиндээ ирчихсэн байна. Уг нь Монголбанкны зүгээс ирэх онд хэвийн түвшиндээ ирнэ гэж таамаглаж байсан. Гэхдээ төмрийн хүдрийн үнийн өсөлтийг манай улс сайн ашиглалаа. Бараг 300, 400 сая ам.долларын өсөлт бий боллоо шүү дээ.

Нөгөөтээгүүр, урд хөршийн худалдаж авдаг нүүрсний хэмжээнээс манай эдийн засаг ихээхэн хамааралтай байдаг. 2022 оны төсвийн төсөл болон Монголбанкны төлбөрийн тэнцлийн төсөөлөлд 36-37 сая тонн нүүрс экспортлохоор тусгасан. Тэгэхээр ирэх онд тээвэр, дэд бүтцээ шийдчихвэл алдагдалтай байсан нүүрсний орлого нэмэгдэнэ. Ер нь үнийн өсөлтийг аль болох ашиглах хэрэгтэй. Ингэж байж гадаад валютын нөөц, төлбөрийн тэнцэлдээ санаа зоволгүйгээр эдийн засгаа дэмжих дараа дараагийн бодлогын орон зайг үүсгэнэ.

Мөн энэ жил зэсийн үнийн таатай нөхцөлийг манай улс нэлээд хүртсэн. Хэдий бид нүүрсний экспортын хэмжээ, орлогоо алдсан ч зэсийн үнийн өсөлтөөр алдагдлаа нөхсөн. 1.2 тэрбум ам.долларын өсөлтийн 1.1 тэрбум нь зэсийн үнийн өсөлттэй хамааралтай байлаа. Мөн ирэх онд алт, зэсийн үнэ унана гэсэн төсөөлөл бага байна. Гэхдээ бид үнийн хэлбэлзлийг ой санамждаа байнга хадгалж явах ёстой. Мөн халдвар хамгааллын дэглэмээ ч сайжруулах хэрэгтэй.

-Төв банкны зүгээс бодлогын тохиргоонуудыг хэрхэн хийж байна вэ? Жишээ нь бодлогын хүүг хэдийгээр тогтоох вэ?

-Төв банкны хувьд инфляцын нөхцөл байдалтай уялдуулаад бодлогын тохиргоонуудыг хийгээд эхэлсэн. Бодлогын тохиргоог бид нэн тэргүүнд Репо санхүүжилтийн хэмжээн дээр хийсэн. Репо санхүүжилтийн хэмжээг 350, 250 тэрбум төгрөг гэж тогтоож байсан бол саяхан Мөнгөний бодлогын хорооноос 100 тэрбум төгрөг болгож баталлаа. Тэгэхээр хэмжээний хувьд тохируулга ороод эхэлсэн гэсэн үг.

Харин бодлогын хүүг өнгөрсөн есдүгээр сард

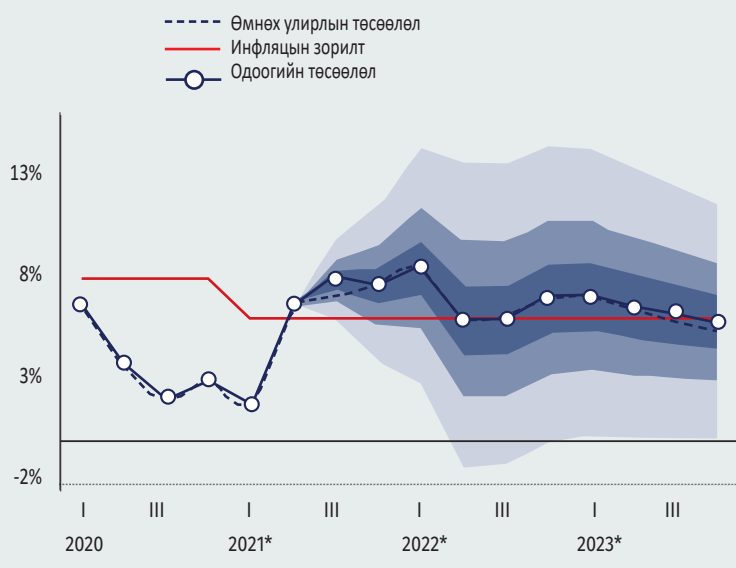
баталсан. Он дуустал өөрчлөгдөхгүй. Гэхдээ арванхоёрдугаар сарын сүүлчээр бодлогын хүүг шинэчлэн тогтооно. Шийдвэр нь ирэх оны нэгдүгээр сарын 1-нээс хэрэгжээд эхэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, эдийн засгийн сэргэлт, гуравдугаар улирлын тайлан, инфляцын өрнөл, өрхийн худалдан авалт, хэрэглээ, хөдөлмөр эрхлэлт зэргээс хамаарч бодлогын шийдвэр гарна. Төв банкны хувьд эдийн засгийн сэргэлтийг хугацаа алдуулахгүй байх үүднээс аль болох зөөлөн мөнгөний бодлого хэрэгжүүлээд явж байна.

-Эдийн засгийн сэргэлтийн тухай хуулийн төсөлд Монголбанкны зүгээс хэрхэн оролцож байна вэ? Танай хувьд ямар чиглэлд түлхүү анхаарах вэ?

-Ковидын хууль энэ оноор дуусгавар болж байгаа. Үргэлжлүүлээд Эдийн засгийн сэргэлтийн тухай хуулийн төслийг Засгийн газар боловсруулаад явж байна. Эдийн засгийн сэргэлтийг дэмжих бодлогын хүрээнд Монголбанк ипотекийн зээлийг тодорхой хэмжээнд үргэлжлүүлэхээр төлөвлөсөн. Мөн хуулийн төсөлд уул уурхайн бус салбарыг дэмжих чиглэлээр Монголбанк гурван заалт бүхий санал хүргүүлсэн. Уул уурхайн бус салбарын экспортыг дэмжих чиглэлээр ч санал хүргүүлсэн. ■

Ирэх онд алт, зэсийн үнэ унана гэсэн төсөөлөл бага байна. Гэхдээ бид үнийн хэлбэлзлийг ой санамждаа байнга хадгалж явах ёстой.

Инфляцын төлөвлөгөө

Шийдэл

Улаанбаатарыг үнэд оруулах хууль

Улаанбаатарчууд саяхан нийслэл хотынхоо 382 жилийн ойг тэмдэглэсэн. Зах зээлийн харилцаанд шилжсэнээс хойш нийслэл танигдахын аргагүй өөрчлөгдсөн. 1994 онд 117 хороотой, 609 мянган оршин суугчтай байсан бол одоо 173 хороотой, 1.5 сая орчим оршин суугчтай

болж хүн ам нь бараг гурав дахин өсчээ.

Эдийн засгийн хувьд ч эрс ялгаатай болсон. Монголд бүртгэлтэй ААН-үүдийн 60 гаруй хувь нь Улаанбаатарт үйл ажиллагаа явуулж, ДНБ-ий 60 гаруй хувийг үйлдвэрлэж байна. Өөрөөр хэлбэл, төвлөрлийн хамгийн том цэг

болсон. Зах зээлийн хуулиараа бол төвлөрөл ихтэй газар хөгжил ирдэг. Гэвч нийслэлийн хувьд эсрэгээрээ хөгжлийн хурд нь төвлөрлийн хурдаасаа хол хоцорчээ. Өнгөрсөн гучаад жилд хотын 100 асуудал тутмын 90 нь шийдэгдээгүй

хуримтлагдсан гэж хэлэхэд хилсдэхгүй.

Оршин суугчдад авах ёстой үйлчилгээ нь маш олон ч тэдгээрийг хангах санхүү, хүний нөөц, эрх зүйн чадамж хотын удирдлагад байхгүй байсаар өнөөг хүрчээ. Харин өнгөрсөн долдугаар сард УИХ-ын баталсан Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга энэ байдлыг эрс өөрчилнө гэж хууль санаачлагчид, хотын удирдлагууд үзэж байна.

Аварга биет амь орно

Капиталистын нүдээр харахад хүн, машин чихэлдүүлэх чадалтай хот тэр хэрээрээ мөнгө олох боломжтой байх ёстой. Газартай хүн баян гэдэг логигоор авч үзвэл нийслэл хот одоо байгаа газар, орон зайгаа ухаалаг ашиглаж маш их хэмжээний хөрөнгө оруулалт татах арга зам олон арваараа бий.

Нийслэлийн өмчид бүртгэлтэй нийт 770 орчим үл хөдлөх хөрөнгө байдаг ч үл хөдлөхөөс олдог татварын орлого өчүүхэн. Нийт дөрвөн их наяд гаруй төгрөгийн үл хөдлөх хөрөнгөтэй Улаанбаатар хот төрийн өмчийг ашиглуулсны төлөө ердөө гурав орчим тэрбум төгрөгийн орлого олж байна. Өөрөөр хэлбэл, Улаанбаатар баян байх бололцоотой ч түүнийгээ ашигладаггүй. Харин 2022 оны нэгдүгээр сарын 1-нээс дээрх хууль хэрэгжиж эхэлснээр Улаанбаатар хот төсөв санхүү, эрх зүйн байдал, хөрөнгө оруулалт татах чадамжийн хувьд өмнөхөөс хамаагүй бие даасан болох учиртай.

Улаанбаатар түгжрээтэй, бохирдолтой, хэтэрхий ачаалалтай гэж ярьдаг ч энэ их ачааллыг бий болгож буй хотыг өөрийг нь эдийн засгийн талаас нь дүгнэсэн мэргэжлийн дүгнэлт одоо хүртэл байдаггүй. Өөрөөр хэлбэл бидний амьдарч буй “Улаанбаатар” гэдэг орон зайн хувьд эдийн засгийн дүгнэлт огт байхгүй. Эндээс “Ер нь Улаанбаатар хот ямар үнэтэй вэ?” гэсэн асуулт гарч ирнэ. Харамсалтай нь одоогоор гадна, дотны хөрөнгө оруулагчдад хэлчих нийслэлийг ►

Нийт дөрвөн их наяд гаруй төгрөгийн үл хөдлөх хөрөнгөтэй Улаанбаатар хот төрийн өмчийг ашиглуулсны төлөө ердөө гурав орчим тэрбум төгрөгийн орлого олж байна. Өөрөөр хэлбэл, Улаанбаатар баян байх бололцоотой ч түүнийгээ ашигладаггүй.

► эдийн засаг талаас нь үнэлсэн тоо байхгүй. Энэ бүхний гол алдаа нь Улаанбаатарыг хот буюу “нийгэм-эдийн засгийн цогцолбор” гэдэг өнцгөөс хөгжүүлж чадаагүй, зөвхөн засаг захиргааны нэгж гэдэг талаас нь авч үзсээр ирсэнтэй холбоотой гэж мэргэжилтнүүд дүгнэдэг.

Шинэчлэн баталсан хууль нь нийслэл хотыг хөрөнгө оруулалт татах сонирхолтой орчин болгох ёстой. Бизнесмен хүний нүдээр харвал онгоцны билетээ хямдруулаад Хөшигийн хөндийд жуулчдыг хэдэн мянгаар нь “асгах” бололцоо бий. Хүй Долоон худагт морин тойруулгын орчин үеийн төв байгуулж, дэлхийн хамгийн хурдан морьдыг уралдуулах боломж байгаа. Зайсангийн аманд том казино байгуулан дэлхийн баячуудыг тоглуулж, түүнээс нь татвараа аваад суух гарц бий. Тэрэлжид маш том усан парк, наадам цэнгээний цогцолбор барьж жуулчдыг зугаацуулах потенциалтай. Энэ бол мөрөөдлийн жагсаалт биш, харин зах зээлийн бодит боломж юм.

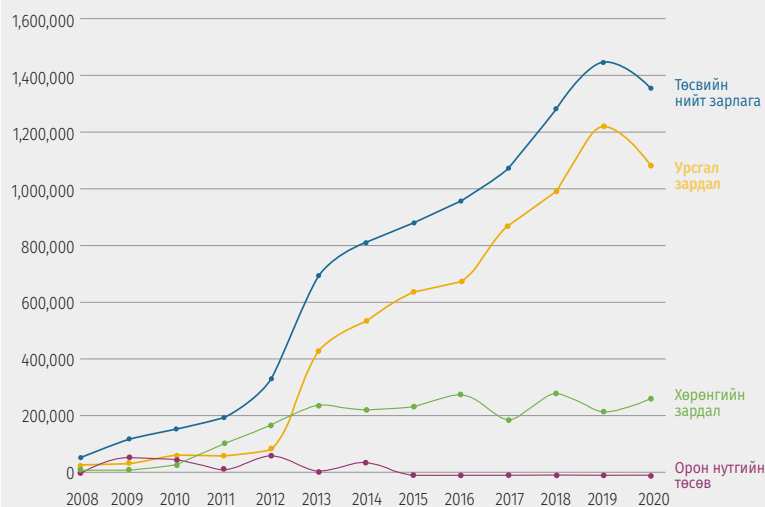
Шинэчилсэн хуулиар Улаанбаатар хот бие даасан төсөвтэй, үнэт цаас гаргах, концесс олгох, хотын албан татвартай болон нийслэлийг хөгжүүлэх тусгай сантай байх эрхтэй болсон. Өөрөөр хэлбэл, нийслэл өөрийн өмчөө зах зээлийн эргэлтэнд оруулан арвижуулах боломжтой болж, аварга биет амь орно.

Хотын асуудлыг зөвхөн тендерээр шийдэх боломжгүй

2022 онд Улаанбаатар хотын хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийг дэмжих зорилгоор улсын төсвөөс жилд 420 тэрбум төгрөгөөс бууруулахгүйгээр санхүүжилт олгох шийдвэр гарсан. Энэ санхүүжилтыг зөвхөн замын түгжрэлд бус нийтийн тээврийн парк шинэчлэл, дэд бүтэц, зам засвар, үйлчилгээ гээд олон асуудалд зарцуулна гэдгийг Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч Д.Сумъяабазар ярьж байв.

Харин хотын асуудлыг хувийн хэвшлийн оролцоогүй шийдэх боломжгүй. Нийслэлийн удирдлагууд ч үүнийг сайн ойлгож, хүлээн зөвшөөрч байна. Учир нь зөвхөн төсвийн мөнгөөр тендер зарлаж хотын асуудлыг цэгцлэх бололцоогүй. “Тиймээс асуудал болгоныг бизнес төсөл болгох шаардлагатай. Бидэнд шинэ амьдрах арга ухаан хэрэгтэй. Үүний шинэ түнш

Нийслэлийн төсвийн зарлага (мян.төг)

Эх сурвалж: Нийслэлийн статистикийн газар

нь гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагч, хувийн хэвшил юм” гэж Нийслэлийн Засаг даргын ахлах зөвлөх Р.Дагва хэлэв. Өөрөөр хэлбэл, дээрх хууль нь хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татан эдийн засгийн эргэлтэд оруулж төр, хувийн хэвшил, олон нийт гээд бүх тал өгөөж хүртэх, ажлын байр бий болгох, Улаанбаатар хот хувийн хэвшилд хаалгаа нээх эхлэл гэж үзэж байна.

Мөн Улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар нийслэл дагуул хоттой, тусгай бүстэй байхаар зохицуулсан. Тусгай бүсэд хөрөнгө оруулагчид үйл ажиллагаа явуулах, экспортын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд татварын болоод татварын бус дэмжлэг үзүүлнэ. Өөрөөр хэлбэл, дагуул хот, тусгай бүс нь Улаанбаатарын эдийн засгийн үндсийг бүрдүүлэх шинэ орон зай болох юм. Жишээ нь, Хөшигийн хөндийд нээгдээд удаагүй байгаа шинэ нисэх онгоцны буудалд үндэслээд анхны дагуул хот бий болно. Одоогоор нисэхийн ажилтнууд, тэднийг дагаж очих бизнес, төрийн үйлчилгээ гээд 2000 ажлын байр бий болох эхлэл тавигдсаныг уг төслийг удирдсан Н.Энхбат ярьж байлаа. Ойрын ирээдүйд 2000 хүн ажилтай болж, хүн болгоныг дагаж 3-5 хүн очно гэхээр 6-10 мянган хүн Хөшигийн хөндийд суурьшиж, түүнийг даган бизнесүүд очин дагуул хот утгаараа үүсэж хөгжих юм. ■

Цахим эриний хөрөнгө оруулалт

Цар тахлын хүнд үед эдийн засгийг нуруун дээрээ үүрч яваа гол салбаруудын нэг нь харилцаа холбоо, мэдээллийн технологи юм. Өнгөрсөн онд харилцаа холбооны тусгай зөвшөөрөлтэй үйлчилгээ эрхлэгчид 1.4 их наяд төгрөгийн орлого олсон бөгөөд энэ салбар улсын төсөвт жил бүр 150-200 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрүүлж байна. Мөн салбарын нийт хөрөнгө оруулалт өнгөрсөн онд 244.2 тэрбум төгрөгт хүрчээ.

Харилцаа холбооны зохицуулах хорооноос гаргасан судалгаанаас харахад, салбарын нийт орлого болон хөрөнгө оруулалтын талаас илүү хувь нь үүрэн холбооны чиглэлд эргэлдэж байна.

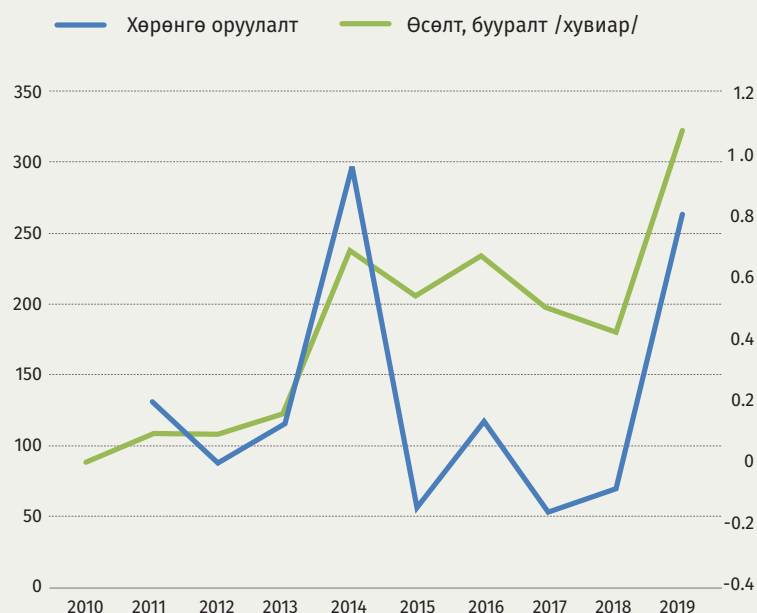
Харилцаа холбооны салбарт оруулсан сүүлийн 10 жилийн хөрөнгө оруулалтын статистик үзүүлэлт ч үүнийг нотолдог. Тодруулбал, ГШХО-д үүрэн холбооны үйлчилгээ 59.02 хувь, интернэтийн бөөний үйлчилгээ 9.04 хувийг эзэлж байна. Өөрөөр хэлбэл, үүрэн холбоонд 3G, 4G/LTE технологи нэвтэрсэнтэй холбоотойгоор хөрөнгө оруулалтын хэмжээ эрс нэмэгджээ.

2020 оны жилийн эцсийн хөрөнгө оруулалт

Төрөл	Хувь
Үүрэн холбоо	66.85%
Мэдээлэл холбооны сүлжээ	13.54%
IP TV	8.58%
Шуудан	2.72%
Кабель шугам, угсралт	2.50%
Контент	1.36%
Интернэт бөөний үйлчилгээ	1.18%
Интернэт	0.99%
Телевизийн өргөн нэвтрүүлэг	0.91%
Кабелийн телевиз	0.70%
Суурин телефон холбоо	0.45%
Кабелийн суваг	0.19%
Радио өргөн нэвтрүүлэг	0.03%

Хөрөнгө оруулалтын урсгал үүрэн холбооны үйлчилгээ болон интернэт суурьтай үйлчилгээнд түлхүү чиглэхээр байна.

Сүүлийн 10 жилийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ (тэрбум төгрөг)

Цаашид ч хөрөнгө оруулалтын урсгал үүрэн холбооны үйлчилгээ болон интернэт суурьтай үйлчилгээнд түлхүү чиглэхээр байна.

Харилцаа холбооны салбарын өнөөгийн “акул”-ууд гадаадын хөрөнгө оруулалтаар хөл дээрээ зогссон. Тэд 1990-ээд онд гадны мөнгөн урсгалыг дотоодын зах зээл рүү чиглүүлж чадсанаараа харилцаа холбооны өнгө төрхийг тодорхойлсон юм.

Өдгөө үндэсний томоохон аж ахуйн нэгжүүд байр сууриа олон төлөвшиж, салбарын боловсон хүчний мэдлэг, чадвар дэлхийд үнэлэгддэг болжээ. Монгол компаниуд ч олон улсад технологио экспортлоод эхэллээ. Бид зөвхөн хөрөнгө оруулалт, хөнгөлөлттэй зээл авагч байхаа больж ойрын ирээдүйд Азийн бүс нутагтаа технологийн хөрөнгө оруулагч, экспортлогч болох боломж хаяанд байна. Харин үүний тулд хөрөнгө оруулагчдын анхаарлыг монгол инженерүүдийн зүгт хандуулах шаардлагатай.

Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг татахын тулд АНУ-ын Цахиурын хөндий шиг гарааны бизнесийн чөлөөт бүсийг бий болгох нь чухал хэмээн салбарын төлөөлөл онцолж байлаа. ■

Х.ЭРДЭНЭБАЯР: World Plus & MPlus-ийн үүсгэн байгуулагч

Монголчууд тийм айхтар хөрөнгөтэй хүмүүс биш шүү дээ. Технологид их хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийгээд дэлхийд гарах төсөл хэрэгжүүлэх хүндрэлтэй. Тэгэхээр гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахад анхаарах шаардлагатай болов уу. Үүний тулд гадаадын хөрөнгө оруулагчдаа хуурдаггүй болъё. Борис Жонсоны дүү Максим Жонсоны жишээ байна.

Мөнгийг нь авчихаад нэг улс төрч хилийн хориг тавьчихсан. Ийм байж бид гадны хүмүүсийг хөрөнгөө оруулаач ээ гэхээр ямар мангар нь ирж хөрөнгө оруулах вэ? Уг нь дижитал шилжилт хөрөнгө оруулалтын өргөн боломжуудыг нээж өгч байна. Аль ч улсын хөрөнгө оруулагч ямар ч улсад хөрөнгө оруулах нөхцөл илүү хялбар, тодорхой болж байна.

Б.АДЬЯА: Mongol NFT компанийн үүсгэн байгуулагч, Гүйцэтгэх захирал

Блокчэйн технологи хөрөнгө оруулалтын орчныг маш боловсронгуй болгож байна. Тиймээс мэдээллийн технологийг эдийн засгийнхаа нэг том тулгуур болгохын тулд Цахиурын хөндий шиг эко системийг Монголд бий болгоё. Харин үүнийг яаж хийх вэ гэдэг асуудал гарч ирнэ. Монгол хүний тархи оюун АНУ-ын томоохон компаниудад гологдохгүй байна. Манай залуус мундаг ажиллаж байна. Тэд хэдэн жилийн дараа

зах зухаасаа эх орондоо эргээд ирнэ. Бид олон улсын тавцанд “Монголын” гэх брэнд гаргаж, гадагшаа танигдаж байж хөрөнгө оруулалт татна. Ингэхийн тулд магадгүй таван жил шаардагдана. Төр засгаас ч эко системийг нь бүрдүүлээд дэмжээд өгөх хэрэгтэй. Эко системээ бүрдүүлж чадсан АНУ-д коллежоо орхиод нэг жилийн дотор 25 сая долларын хөрөнгө босгож байгаа залуу ч байна.

Б.ГАНТУЛГА: Ард лайф ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирал

Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хамгийн хүсэмжит хөрөнгө оруулалтын талбар нь дэлхийд гарч чадах бизнесүүд байдаг. Тиймээс манай залуус дэлхийн хэмжээнд сэтгэх хэрэгтэй. Тэгж чадвал хөрөнгө оруулагчид сонирхоод л ороод ирнэ. Энэ бол биднээс шалтгаалах зүйл. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалтын зэрэгцээ дотоодын хөрөнгө оруулалтаа дэмжих хэрэгтэй

байна. Учир нь манай залуусын тархи оюунаас гарч буй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ тав, 10 жилийн дараа үр шимээ өгөөд эхлэхээр төслийн ашиг хөрөнгө оруулагчдаа дагаад эргээд хилийн чанад руу урсана. Гадны хөрөнгө оруулагч мэдээж байх ёстой. Гэхдээ энэ хоёрын харьцаанд хаа хаанаа бодолтой, бодлоготой хандах хэрэгтэй.

Ч.АНАР: Ондо ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирал

Дижитал шилжилтийн эрин үед оюун санаанд хөрөнгө оруулах нь илүү үр өгөөжтэй. Капиталд, лицензд хөрөнгө оруулдаг цаг улирч байна. Манай тухайд сүүлийн гурван жилийн хугацаанд гадаадын хөрөнгө оруулалт татах тал дээр анхаарсан. Үүний үр дүнд Японы Marubeni корпораци, SBI holdings болон АНУ-ын Techstars

гол хөрөнгө оруулагчид маань болсон. Ингэснээр бид Монголын анхны “Series-A” гэж нэрлэгддэг хөрөнгө оруулалтыг татаж, 15.3 сая ам.доллар босгоод байна. Гадаадын хөрөнгө оруулалт татахад манай хууль эрхзүйн орчин харьцангуй нээлттэй болсон. Гол нь бид үнэ цэнтэй бүтээл л хийх хэрэгтэй.

Ухаалаг хот

Түгжрэл ба хотын мөрөөдөл

Нийслэлчүүд жилд дунджаар 35 өдрийг түгжрэлд өнгөрүүлж, 2.7 их наяд төгрөгийн алдагдалд ордог.

“Цахим үндэстэн” хэмээн өөрсдийгөө нэрийдэхийн тулд бид юун түрүүнд ухаалаг хотыг цогцлоох ёстой. Өдгөө дэлхийн улс орнууд ухаалаг хотыг бий болгохоор тэмүүлж буй. Үүний тод жишээ бол Сингапур улс юм. Тус улсад мэдээллийн технологийн тусламжтайгаар хотын амьдралын чанарыг сайжруулсан олон жишээ бий. Тухайлбал, эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх, тогтвортой хөгжлийг дэмжих, хотын иргэдийн амьжиргааны түвшнийг дээшлүүлэх, үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, төрийн байгууллагын саад тотгорыг арилгах тал дээр бусдаас түрүүлж алхдаг. Сингапурын замын хөдөлгөөний менежментийн ухаалаг технологи дэлхийд гайхагдаж байна. Үүгээр барахгүй цахилгаан дамжуулалтын алдагдлыг бууруулах, хог хаягдлын менежментийг сайжруулах төсөл хөтөлбөрүүд нь хэдийн үр дүнгээ өгөөд эхэлжээ. Сингапураас гадна Нью-Йорк, Амстердам, Дубай, Лондон, Хонконг, Копенгаген, Барселона дэлхийн ухаалаг хотуудын жагсаалтыг өнгөлж буй. Эдгээр хотуудын “цусны эргэлт”-ийг юутай ч зүйрлэшгүй. Тэнд амьдрал буцалж, энэ хэрээр

хөгжлийн хурд нь тодорхойлогдож байдаг.

Харин Улаанбаатар хот маш олон чөдөр тушаанаасаа салж байж ухаалаг хот болох мөрөөдөлдөө хүрнэ. Хотын цусны эргэлтийг боосон олон арван чөдөр тушаанаас хамгийн хоржоонтой нь замын түгжрэл.

Өнөөдрийн байдлаар Улаанбаатар хотын замын хөдөлгөөний дундаж хурд 8.9 км/цаг байна. Хэрэв бид гарц гаргалгаа олохгүй бол 2025 онд зургаан км/цаг болж, явганаар явж байгаагаас ялгаагүй байдалд хүрнэ. Мөн нийслэлчүүд жилд дунджаар 35 өдрийг түгжрэлд өнгөрүүлж, 2.7 их наяд төгрөгийн алдагдалд ордог гэсэн тооцоо бий.

Түгжрэл дээд хэмжээндээ хүрсэн шалтгааныг ойлгоход тун энгийн. 2012 онд 367 мянга байсан тээврийн хэрэгслийн тоо өдгөө 640 мянгыг давжээ. Гэтэл хотын авто замын нийт урт 2010 онд 954.4 км байсан бол өнгөрсөн жил 1135.7 км болсон. Өөрөөр хэлбэл, машины тоо хоёр дахин өссөн атал авто замын урт ердөө 180 км-ээр нэмэгдсэн байна. Дэлхий дахинд ухаалаг хотын хамгийн гол хэмжүүр нь замын хөдөлгөөний зөв зохион байгуулалт гэж үздэг.

Тэгвэл ухаалаг хот болох зорилгодоо улаанбаатарчууд бид хэрхэн хүрэх вэ гэсэн асуултад технологийн салбарын төлөөллүүд дараах хариултуудыг өгсөн юм. ■

Б.БАТТУЛГА: “Google” компанийн ахлах инженер

Технологийн тусламжтайгаар замын түгжрэлийг бууруулах аргачлалыг боловсруулж болох юм. Үүний тулд эхлээд өгөгдлийн асуудлыг нэг мөр цэгцлэх хэрэгтэй. Тухайлбал, симуляцын программ дээр туршилт явуулж болно. Хотын дэд бүтэц, барилга байгууламж, тээврийн хэрэгслийн

хөдөлгөөн гэх мэт бүх өгөгдлийг цуглуулж, боловсруулаад түүнийгээ симуляц хийж харна. Энэ уулзварыг өөрчилчихвөл үр дүн нь ямар байх вэ, нийтийн тээврийг энэ чиглэлд тэдээр нэмэгдүүлбэл яах вэ гэдэг ч юм уу, ийм байдлаар тооцоолж болно.

Н.ОТГОНБАЯР: “UBCab”-ын үүсгэн байгуулагч

-Замын түгжрэлийг бууруулах хамгийн зөв шийдэл нь нийтийн тээврийг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх юм. 2012 онд дугаарын хязгаар тогтоож, микро автобусыг төлөвлөлтгүйгээр шууд халсан. Иргэд хувийн машин, такси эсвэл автобус гэсэн л сонголттой үлдсэн. Үр дүнд нь хотын төвийн таван км радиуст хүн бүр нэг, нэг машинд суугаад хөдөлгөөнд оролцдог боллоо. Одоо төр, хувийн хэвшил хамтраад нийтийн тээврийн бодлогоо

тодорхой болгоё. Нийтийн тээврийг зөвхөн автобус гэж боддогоо болих хэрэгтэй. Манай компани 10 хүний багтаамжтай микроны үйлчилгээг шинэ түвшинд гаргаж ирэхээр төлөвлөж байгаа. Гэхдээ үүнийг дээр үеийн “орилдог” микрогоор төсөөлж болохгүй. Хотын зүгээс ч иймэрхүү бодит ажлуудыг дэмжих хэрэгтэй байна. Харамсалтай нь нийслэлийн зүгээс “торгуулийн үйлчилгээ”-г л бидэнд хамгийн сайн үзүүлдэг.

Ж.САНЧИР: НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн Хурдасгуур лаб хөтөлбөрийн ахлагч

Ухаалаг хот бий болгохын тулд технологийн шийдэл, хууль эрхзүй, хүний нөөц, иргэдийн оролцоо гээд бүх талаас нь бодож төлөвлөсөн цогц төлөвлөгөө хэрэгтэй. Замын түгжрэлээс гадна хог хаягдлын асуудал байна. Бид хогоо ангилж хаяна гээд гудамж талбайд ангилан ялгах хогийн сав тавьдаг. Гэтэл иргэд ухамсраараа хогоо ялгаад хийж чадаж байна уу, чадлаа гэхэд хогны машин нь ангилан ачих боломжтой юу?

Энэ мэтчилэн ямар ч асуудлыг цогцоор нь харж шийдэх ёстой. Аль нэг түвшинд шийдээд ямар ч нэмэргүй.

Өнөөдөр технологийн маш олон компани нийгэмд тулгамдаад байгаа асуудал руу үйл ажиллагаагаа чиглүүлж байна. Тэд өөрсдийнхөө өнцгөөс технологийн шийдлүүдээ л бодчихдог. Ингэж нэг өнцгөөс харж эхлүүлсэн ажил зогсох нь бий.

Д.СОЛОНГО: ZTE корпорацийн техник хариуцсан менежер

Симуляцын программ дээр туршилт хийж үр дүнг тооцох нь маш оновчтой. Ухаалаг хотын хамгийн тод жишээ Сингапурт симуляцыг ихээр ашигладаг. Агаарын урсгалыг хүртэл симуляцаар тооцоод ямар барилгыг яаж барихаа шийддэг.

Тиймээс их өгөгдлийн бааз суурь бүрдүүлж, нэгдсэн санд төвлөрүүлэх хэрэгтэй. Үүний тулд мэдээллийн аюулгүй байдал, хууль эрхзүйн орчныг сайжруулах шаардлагатай.

Д.ИХБАЯР: Нийслэлийн Инновац, технологийн асуудал хариуцсан төслүүдийн удирдагч

Хиймэл оюуныг ашиглаж, их өгөгдөл дээр суурилсан анализ хийх нь хамгийн эхний алхам байх болно. Зам дээр 240 цагдаа ажиллаж, 650 мянга шахам тээврийн хэрэгслийг зохицуулж байна. Тэдний хүч хаанаа ч хүрэлцэхгүй байна. Тиймээс камержуулалтгад анхаарах хэрэгтэй. Цаг уурын хүрээлэнгийн уулзварыг бүрэн камержуулаад 30 минут ажиглахад

193 зөрчил илэрсэн. Эндээс нийслэлчүүд замын хөдөлгөөнд ямар соёлгүй оролцож байгаа нь харагдаж байна. Энэ байдал нь түгжрэлд шууд нөлөөлж байгаа. Тийм учраас тээврийн хэрэгсэл жолоодож байгаа жолооч нарын соёлын асуудал маш чухал. Мөн их өгөгдөл дээр суурилсан гэрлэн дохионы хиймэл оюун ухааныг ашиглах талаар бид судалж байна.